

Jurks

juridisk rådgivning
for kvinner
stiftet 1974

Nr. 62 (2012)

RAPPORT

JURKs FENGSELSUNDERSØKELSE

En kartleggelse av kvinners soningsforhold i 2010/2011

Stud.jur Ida Thorsrud

1. FORORD	8
2. INNLEDNING	9
3. SAMMENDRAG	10
3.1 Oppsummering	10
3.1.1 Problemstillinger.....	10
3.1.2 Funn JURK ønsker å trekke frem.....	10
3.2 Veien videre	13
4. OM JURK	15
4.1 Kort om JURK	15
4.2 JURKs saksområder	15
5. GJENNOMFØRING AV UNDERSØKELSEN	18
5.1 Bakgrunnen for undersøkelsen	18
5.2 Undersøkelsens målsetting	18
5.3 Godkjennelser	19
5.4 Budsjett og støtte	20
5.5 Praktisk gjennomføring	20
5.6 Datagrunnlag	21
5.7 Bemerkninger	23
6. FANGEBEFOLKNINGEN ELLER INFORMANTENE	24
6.1 Fengslene	24
6.1.1 Oversikt.....	25
6.2 Den innsattes bosted	26
6.2.1 Østlandet, Sørlandet og utlandet.....	26
6.2.2 Oversikt.....	27

6.3 Statsborgerskap	27
6.3.1 Hovedsakelig norske statsborgere	27
6.3.2 Oversikt.....	28
6.4 Opprinnelsesland	28
6.4.1 Hovedsakelig Norge.....	28
6.4.2 Oversikt.....	29
6.5 Morsmål	29
6.5.1 Mange ulike språk vanskeliggjør kommunikasjonen	29
6.5.2 Oversikt.....	30
6.5.3 Norskforståelse av innsatte som ikke har norsk som morsmål	30
6.5.4 Utfordringer og bemerkninger.....	30
6.5.5 Erfaringer fra saksbehandlingen.....	31
6.5.6 Oversikt.....	31
6.6 Alder.....	31
6.6.1 Kvinner i alle aldere	31
6.6.2 Oversikt.....	32
6.7 Utdanning.....	32
6.7.1 Datagrunnlag	32
6.7.2 Oversikt.....	33
6.7.3 Sammenligning med landsgjennomsnittet.....	33
6.7.4 Betydningen av en fangebefolkning med høy utdanning.....	34
6.8 Lovbrudd	35
6.8.1 Narkotikaforbrytelser, vinning og bedrageri.....	35
6.8.2 Oversikt.....	35
6.8.3 Sammenligning med andre undersøkelser på feltet.....	36
6.9 Lengden på fengselsstraffen.....	36
6.9.1 Korte fengselsstraffer.....	36
6.9.2 Oversikt.....	36
6.9.3 Sammenligning med øvrige undersøkelser og statistikk	37
6.10 Resterende domslengde	37
6.11 Førstegangssoning og gjengangere	38
7. BESØK I FENGSELET	40
7.1 Besøksfasiliteter	40
7.1.1 Lovhjemmel og rutiner	40
7.1.2 Misnøye og uvitenhet.....	40
7.1.3 Oversikt.....	41
7.2 Hvem får kvinnene besøk av?	42
7.2.1 Visitordningen	42
7.2.2 De som ikke får besøk.....	42
7.2.3 Oversikt.....	43

7.3 Besøkhypighet og varighet	43
7.3.1 Besøk en gang i uken for de som får besøk	43
7.3.2 Oversikt	44
7.4 Besøkets lengde	44
7.4.1 En times varighet	44
7.4.2 Oversikt	45
7.5 Påvirkning og opprettholdelse av kontakt med eksternt nettverk	45
7.5.1 Soning nært eller fjernt fra hjemstedet	45
7.5.2 Hvordan avstanden påvirket den innsatte	46
7.5.3 Hvordan den avstanden påvirket den innsattes forhold til familien	48
8. BARN OG SAMVÆR	49
8.1 Antall mødre med barn under 18 år	49
8.2 Foreldreansvar	49
8.2.1 Flertallet har foreldreansvaret for barna	49
8.2.2 Oversikt	50
8.3 Barnas faste bosted	50
8.3.1 Fast bosted hos mor	50
8.3.2 Oversikt	51
8.3.3 Sammenligning med andre undersøkelser på feltet	51
8.4 Hvor barnet bor mens mor soner	52
8.5 Samvær med barna under soningen	52
8.5.1 Samværsrett	52
8.5.2 Oppfyllelse av samværsretten	53
8.5.3 Oversikt	53
8.5.3 Rettslig grunnlag og JURKs vurdering	53
8.5 Besøksmuligheter	54
8.5.1 Tilrettelegging av besøk	54
8.5.2 Rettslig grunnlag	54
8.5.3 Sammenligning med tall fra 2004	55
8.5.4 Bemerkninger til besøksleiligheter	55
8.5.5 Mange får ikke besøk av barna mens de soner	55
8.6 Tilbakemeldinger fra barnet om samværet	56
8.6.1 Svarprosent	56
8.6.2 Påkjenning for barnet	56
8.6.3 Sammenligning med tall fra 2004	57
8.7 Forslag om endringer i straffegjennomføringsloven	57
8.8 Tilbakemeldinger fra barn	57
9. AKTIVITETER I FENGSELET	59

9.1	Syssetsetting	59
9.1.1	Antall svar	59
9.1.2	Arbeid eller syssetsetting	59
9.1.3	Skole	59
9.1.4	Oversikt.....	60
9.2	Vurdering av syssetsettingen	60
9.2.1	Svarprosent.....	60
9.2.2	Positive sider.....	61
9.2.3	Negative sider.....	61
9.2.4	Saker fra LDO om syssetsetting i kriminalomsorgen.....	62
9.2.5	Annen forskning på området.....	62
9.3	Trening og fritid	63
9.4	Fritidsaktiviteter som savnes	65
9.4.1	Oversikt.....	65
9.4.2	Bemerkninger.....	65
10.	FENGSELSPERSONALET	66
10.1	Tillit til betjentene	66
10.1.1	De som har tillit til betjentene.....	66
10.1.2	Tillit til noen av betjentene	66
10.1.3	Ingen tillit.....	67
10.1.4	Oversikt.....	67
10.2	Kontaktbetjent	68
10.2.1	Beskrivelse av ordningen.....	68
10.2.2	Tillit til kontaktbetjenten.....	68
10.2.3	Oversikt.....	69
10.3	Vurdering av kontaktbetjentordningen	71
10.3.1	Svarprosent.....	71
10.3.2	Fornøyde med ordningen	71
10.3.3	Mer eller mindre misfornøyde med ordningen	71
10.3.4	JURKs vurdering og annen forskning på området.....	72
10.3.5	Utenlandske, kvinnelige innsatte som en spesielt sårbar gruppe	72
10.4	Kontaktbetjentens kjønn	73
10.4.1	Ingen betydning	73
10.4.2	Preferanser	73
10.4.3	Oversikt.....	74
11.	KVINNEFENGLER VERSUS BLANDEDE FENGLER	75
11.1	Rene kvinnefengsler	75
11.1.1	Antall informanter som sonet i rene kvinnefengsler.....	75
11.1.2	Negative erfaringer	75
11.1.3	Positive erfaringer	75
11.1.4	Oversikt.....	76

11.2 Blandede fengsler	77
11.2.1 Antall som sonet i blandede fengsler	77
11.2.2 Positive erfaringer	77
11.2.3 Negative erfaringer	77
12. HELSE I FENGSEL	78
12.1 Medisinering under soningen	78
12.2 Bruk av medisiner under soning	80
12.3 Bruk av erstatningsmedisin under soning	80
12.4 Virkningen av erstatningsmedisinen	81
12.5 Helsepersonell	82
12.5.1 Tilfredsstillende møte med helsepersonell	82
12.5.2 Manglende møte med helsepersonell.....	82
12.5.3 JURKs erfaringer og bemerkninger	83
12.5.4 Oversikt.....	83
12.6 Rettighetsinformasjon om helse i fengslet	84
12.6.1 De som har fått slik informasjon	84
12.6.2 De som ikke har fått slik informasjon	84
12.6.3 Hvorfor rettighetsinformasjon om helse rettigheter er viktig for kvinnelige innsatte	84
12.6.4 Oversikt.....	85
12.7 Vurdering av den rettighetsinformasjonen om helse rettigheter som ble gitt	85
13. SIKKERHETSROUTINER I FENGSELENE	86
13.1 Begreper	86
13.2 Sikkerhetscelle og isolat	86
13.2.1 Begreper som kilde til misforståelse	86
13.2.1 Isolat.....	86
13.2.3 Oversikt.....	88
13.3 Antall ganger i isolat	88
13.4 Sikkerhetscelle	89
13.5 Kommentarer til sikkerhetsrutinene	90
13.5.1 Svarprosent og misforståelse av spørsmålet.....	90
13.5.2 Nødvendige sikkerhetstiltak	90
13.5.3 Inngripende	90
14. TILBAKEVENDINGEN TIL SAMFUNNET	92

14.1 Fængselsstraffens formål	92
14.2 Straffens individualpreventive effekt.....	92
14.3 Fængselets rolle i forberedelsen til tilbakevendingen til samfunnet	93
14.3.1 Dårlig forberedelse til tilbakevendingen til samfunnet	93
14.3.2 God forberedelse	94
14.3.3 Visste ikke hvorvidt straffen hadde en rehabiliterende effekt	94
14.3.4 Oversikt	95
14.3.5 Erfaringer fra JURKs saksbehandling.....	95
14.3.6 Plikten til å ivareta innsattes mulighet til rehabilitering og tilbakevending til samfunnet.....	96
14.3.7 Problemstillinger knyttet til utenlandske innsattes rehabiliteringsprosess	96
14.4 Tanker rundt løslatelsen	97
14.4.1 Svarprosent.....	97
14.4.2 Ingen tanker rundt løslatelsen	97
14.4.3 Hvor løslatelsen var assosiert med noe positivt	97
14.4.4 De som var negative til et liv etter løslatelse	97
15. KILDEHENVISNINGER	100

1. FORORD

Denne undersøkelsen er ment å være et bidrag til forskning på området kvinner og straffegjennomføring, et område som begynner å bli godt dokumentert. Imidlertid vil denne undersøkelsen skille seg fra tradisjonelle oppfatninger om kvinnelige innsatte som det skal redegjøres for nærmere i det følgende. Det har også vært en målsetting å se hvorvidt de lovpålagte pliktene til kriminalomsorgen blir gjennomført i praksis. Således er undersøkelsen også noe som skal danne grunnlag for JURKs rettspolitiske arbeid.

Undersøkelsen kunne ikke blitt til uten økonomisk bistand fra Fritt Ord og Fredrikke Tønder Olsen og Marta Webergs legat, som det rettes en stor takk til. Jeg ønsker videre å takke Zoya Shah for hjelp til formatering av statistikken, daglig leder i JURK, Gunhild Vehusheia, for å ha støttet og trodd på prosjektet, saksbehandlerne Eli Johanne Apold, Marthe Johansen, Line Johanna Hanøy og Ida Solberg Henning for å ha vært med på å gjennomføre den, Professor Ragnhild Hennem, advokatfullmektig Tina Storsletten Nordstrøm og juridisk rådgiver Lene Løvdal for å ha kommet med uvurderlige kommentarer og innspill. Til sist, men ikke minst, vil jeg rette en stor takk til alle de kvinnene som har svart på undersøkelsen, Uten deres hjelp ville den ikke kunnet gjennomføres. Dere har tilbakevist alle fordommer om innsatte jeg trodde jeg ikke lenger hadde, og det er mitt ønske at denne rapporten er dere verdig.

Oslo, 7. mai 2012

Ida Thorsrud

Prosjektansvarlig

2. INNLEDNING

Det overordnede målet for undersøkelsen har vært kartlegge kvinners soningsforhold, for å se hvilke utfordringer kriminalomsorgen står overfor når den skal tilpasse soningstilbudet til kvinner som minoritet i norske fengsler. Siden begynnelsen av 2000-tallet har kvinners soningsforhold vært gjenstand for stadig mer omfattende forskning. Det vil bli vist til dette materialet i det følgende. Felles for undersøkelsene er at de trekker frem at kvinner, i større grad enn mannlige innsatte, sliter med sammensatte problemstillinger knyttet til psykisk og fysisk helse, rus, økonomiske og sosiale forhold. I det sistnevnte ligger det blant annet at det synes å stilles forskjellige krav til kvinner som begår lovbrudd, enn til menn som gjør det samme. De sosiale normene det forventes at kvinner i vårt samfunn skal leve opp til, virker å fortsatt være preget av et tradisjonelt kjønnsrollemønster hvor kvinnen skal inneha roller som mor, ektefelle eller datter. Avvik fra denne normen i form av kriminalitet får større konsekvenser i form av sosial utstøtelse enn tilsvarende for menn dømt for lovbrudd. Dette til tross for at også menn kan ha forsørgelsesforpliktelser. Undersøkelsen tar sikte på å se om dette er forhold som fortsatt gjør seg gjeldende, og hvordan de spiller inn på kvinners soningsforhold i Norge i dag.

I tillegg ønsker JURK med denne undersøkelsen å sammenligne det rettsvernet kvinnelige innsatte har i henhold til gjeldende regelverk med de faktiske forhold under soningen. Hensikten er å se hvorvidt kvinnelige innsatte i norske fengsler har det rettsvernet de har krav på.

For å dekke disse problemstillingene har JURK valgt å fokusere på ni overordnede temaer: (kapittel 6) informasjon om fangebefolkningen, (kapittel 7) besøksmuligheter i fengselet, (kapittel 8) barn og samvær, (kapittel 9) aktiviteter i fengselet, (kapittel 10) fengselspersonalet, (kapittel 11) kvinnefengsler versus blandede fengsler, (kapittel 12) helse og behandlingstilbudet under soning, (kapittel 13) kontrollrutinene i fengselet og (kapittel 14) tilbakevendingen til samfunnet og soningens rehabiliterende effekt.

3. SAMMENDRAG

3.1 Oppsummering

3.1.1 Problemstillinger

Som nevnt innledningsvis har det den overordnede problemstillingen vært å kartlegge kvinners soningsforhold i Norge i dag. Dette i lys av hvilke spesifikke utfordringer kvinner som innsatte møter i kraft av å være kvinner, men også i lys av hvorvidt gjeldende regelverket blir praktisert i tråd med lovgivers hensikt.

3.1.2 Funn JURK ønsker å trekke frem

3.1.2.1 Utdanning og sysselsetting

Straffens rehabiliterende karakter er et prinsipp som står sterkt i norske kriminalomsorg. Dette betyr at kriminalomsorgen skal forberede den innsatte på en måte som gjør at vedkommende kan returnere tilbake til samfunnet og fungere som en samfunnsborger. Dette stiller krav til utdanningsmuligheter og arbeidskvalifiserende aktiviteter under soningen.

Som det fremgår av undersøkelsen, synes den kvinnelige fangebefolkningen i stor grad å representere gjennomsnittet i befolkningen når det gjelder utdanningsnivå. Dette betyr at det er en relativt stor del av de kvinnelige innsatte som har påbegynt eller fullført en eller annen form for høyere utdanning, noe som stiller større krav til utdanningstilbudet, men ikke minst sysselsettingstilbudet i fengselet. Denne undersøkelsen har vist at kvinner i stor grad sysselsettes ved lite arbeidskvalifiserende aktiviteter, for eksempel strikking. JURK bemerker at denne typen aktivitet fremstår som stereotypisk og kjønnsdiskriminerende.

3.1.2.2 Besøk og samvær med barn

JURK fant det svært interessant at et betydelig antall innsatte kvinner på kortere dommer valgte å ikke fortelle pårørende, og da særlig barn, at de var innsatt, og dermed heller ikke mottok besøk mens de sonet. Flere nevnte også at besøksfasilitetene ikke var tilstrekkelig tilrettelagt for barn.

3.1.2.3 *Kontaktbetjentordningen*

Undersøkelsen viser at hvorvidt kontaktbetjentordningen hadde noen positiv virkning i stor grad var personavhengig. Det JURK fant som mest kritikkverdig var at hele 10,1 % av informantene (7 kvinner), ikke hadde noen kontaktbetjent på det tidspunktet undersøkelsen ble gjennomført, jf. punkt 10.2.2.

Når det gjaldt kontaktbetjentens kjønn, oppga det store flertallet av informantene, 61 % (42 kvinner), at dette var uten betydning. Imidlertid var det 23 % (16 kvinner) som foretrakk å ha en kvinnelig kontaktbetjent. De som begrunnet svaret fremhevet traumatiske, tidligere opplevelser knyttet til menn som grunnen til at kvinnelige betjenter ble foretrukket. Dette er etter JURKs mening svært legitime grunner som kriminalomsorgen bør ta hensyn til ved tildeling av kontaktbetjent.

3.1.2.4 *Helsetilbud*

Flere innsatte JURK har vært i kontakt med og opplever helsetilbudet under soningen som mangelfullt. Da kvinnelige innsatte i større grad enn mannlige innsatte sliter med et sammensatt sykdomsbilde, jf. kapittel 11, taler det for at de også trenger ytterligere oppfølging fra helsevesenet. Dette gjelder særlig det psykiske helsetilbudet. Justisdepartementet har i St.meld. nr. 37 foreslått ytterligere bruk av samtalegrupper som et ledd i imøtekomme kvinnelige innsattes sammensatte problemstillinger. JURK er enige i forslaget, men kan ikke se at det per i dag er gjennomført i praksis.

Videre er det flere av de kvinnelige innsatte JURK har vært i kontakt med som etterlyser et mer variert treningstilbud. De kvinnene som sonet i blandingsfengsler etterlyste i tillegg et mer tilrettelagt treningstilbud for kvinner. JURK bemerker at det kan tyde på at et manglende treningstilbud i blandede fengsler er diskriminerende for kvinner, jf. punkt 9.4.2. Trening omtales her under overskriften "helsetilbud" da JURK anser at å drive med fysisk aktivitet er vesentlig for å kunne bedre kvinners helse.

3.1.2.5 *Tilbakevendingen til samfunnet*

Straffespøkket i en fengselsstraff skal først og fremst være frihetsberøvelse, noe som vil si at den innsatte skal vende tilbake til samfunnet når fengselsstraffen er sonet ferdig. En andel av kvinnene som svarte at de ikke så frem til løslatelsen, hadde tidligere erfaringer med sosial utstøtelse på grunn av at de hadde vært i fengsel. Utstøtelsen kunne ta forskjellige former, for eksempel at man ikke fikk tilbud om arbeid. Tidligere innsatte som er kvinner er i større grad enn menn gjenstand for slik diskriminering på grunn av at det stilles forskjellige sosiale krav til kvinner enn det gjør til menn, jf. kapittel 6 og 7. Fordi staten har ansvar for å tilrettelegge slik at tidligere innsatte skal kunne vende tilbake til samfunnet, har den etter JURKs syn også ansvar for at tidligere innsatte ikke blir utsatt for diskriminering på grunn av sosiale forhold. Et diskrimineringsvern for sosiale forhold er viktig på arbeidsmarkedet da tilknytning til arbeid er en forutsetning for samfunnsdeltakelse.

3.1.2.6 *Kvinnelige, utenlandske innsatte*

Ifølge undersøkelsen er hadde 26 % av informantene (19 kvinner) utenlandsk statsborgerskap, jf. punkt 6.3.1 Undersøkelsen viser at disse utenlandske, kvinnelige innsatte, særlig de som ikke snakker norsk, er en spesielt utsatt gruppe. Dette gjenspeiler seg på flere områder, men først og fremst ved at de ikke får tilstrekkelig rettighetsinformasjon, noe som gjør at de ikke har anledning til å ivareta sine rettslige interesser. Dette kan bøtes på ved at vedtak som omhandler den innsatte skrives på engelsk, eller et annet språk den innsatte forstår.

Videre viser undersøkelsen at med en gang noe ikke fungerer i fengselet, om det er kontaktbetjentordningen eller manglende helsetilbud, vil innsatte som ikke snakker norsk lide i større grad enn andre innsatte. På grunn av manglende og usystematisk rettighetsinformasjon fra fengselets side, vil de ikke forstå hva som skjer eller ikke skjer, eller begrunnelsene for dette. Dette gjør at de må benytte seg av den begrensede informasjonen andre innsatte kan gi dem, noe som igjen vil være gjenstand for frustrasjon.

Undersøkelsen viser også at utenlandske innsatte med familie i utlandet, i stor grad får sin telefontid begrenset av sikkerhetsmessige hensyn, da fengslene ofte ikke har midler til å hyre inn tolk, jf. kapittel . Dette virker svært inngripende og kan virke hemmende på en rehabiliteringsprosess. I realiteten ser problemet med manglende bruk av tolk ut til å ramme kvinner i større grad enn menn fordi de er en minoritet i norske fengsler.

Det er også et poeng at sysselsettingstilbudet rettet mot utenlandske innsatte blir nedprioritert siden de ofte skal sendes tilbake til hjemlandet, og ikke skal være samfunnsborgere i Norge etter endt soning. JURK mener dette kan være direkte diskriminering på bakgrunn av nasjonalitet eller statsborgerskap.

3.2 Veien videre

JURK ønsker på bakgrunn av undersøkelsen å komme med følgende konkrete forslag:

1. Det opprettes flere og mer varierte muligheter for at kvinnelige innsatte skal kunne ta høyere eller arbeidsrettet utdanning mens de soner. Den arbeidsrettete utdanningen må også være tilpasset kvinners behov, muligheter og ønsker.
2. Arbeidet kvinnelige innsatte tilbys under soning må blir mer knyttet opp mot en aktivitet som faktisk er arbeidskvalifiserende.
3. Helsetilbudet til kvinnelige innsatte må styrkes. Dette gjelder særlig det psykiske helsetilbudet. Dette bør skje både ved tilkjenning av økonomiske midler, slik at man får ansatt relevant helsepersonell og ved opprettelse av samtalegrupper.
4. Det å være en tidligere innsatt må bli et diskrimineringsgrunnlag arbeidsgivere som hovedregel ikke kan legge vekt på i en ansettelsesprosess. Unntak kan tenkes i de situasjonene arbeidet krever hederlig vandel m.v, etter en alminnelig saklighetsvurdering, jf. diskrimineringsretten for øvrig.
5. Det må sikres tilstrekkelig adgang til tolk for kvinnelige innsatte, slik at de på lik linje med menn har tilgang til kontakt med sin familie.
6. Samtlige fengsler må få besøksleilighet. Denne må være av tilfredsstillende standard, og være tilpasset barn i alle aldersgrupper.

7. Treningstilbudet som tilbys kvinner må være tilpasset kvinners behov og ønsker. Dette gjelder særlig i blandede fengsler hvor det ser ut til at trening for kvinner foregår på menns premisser.
8. Kontaktbetjentordningen må styrkes, for eksempel ved at alle innsatte får to kontaktbetjenter for å sikre kontinuitet. Det må også føres tilsyn fra kriminalomsorgens regionale kontorers side med hvorvidt alle innsatte faktisk har en kontaktbetjent, og om ordningen fungerer tilfredsstillende.

4. OM JURK

JURK er en medlemsorganisasjon og har til sammen 37 ansatte, herunder daglig leder, 19 saksbehandlere, 10 deltidsansatte (nedtrappere), en sentralbordmedarbeider, en administrasjonskonsulent, en juridisk rådgiver og fem medarbeidere fra JURKs internasjonale avdeling som har ansvaret for to prosjekter i henholdsvis Guatemala og Tanzania.

4.1 Kort om JURK

JURK har som visjon at alle kvinner er bevisst sin rettsstilling, og at likestilling praktiseres. JURKs virksomhet er tredelt og gjennomføres gjennom vår forretningsidé: å gi tilpasset hjelp til selvhjelp for kvinner med udekket rettshjelpsbehov gjennom rettsinformasjon, rettspåvirkning og bistand i konkrete saker.

Det at JURK bidrar til å dekke et udekket rettshjelpsbehov, betyr at vi yter gratis rettshjelp til kvinner i ulike rettslige konfliktsituasjoner. JURK ivaretar våre klienters interesser ut fra gjeldende rett gjennom saksbehandling og partsrepresentasjon. Videre driver JURK rettspolitisk arbeid med utgangspunkt ifra de erfaringer vi gjør gjennom den konkrete rettshjelpen. Det kvinnepolitiske perspektivet står i sentrum. Dette vil si at vi vurderer kvinners rettsstilling etter gjeldende rett og kommer med forslag til forbedringer der det er nødvendig for å oppnå reell likestilling. I de senere år har JURK i denne forbindelse utarbeidet en rekke rapporter på ulike områder, forankret i konkret saksbehandling. Denne undersøkelsen er en del av dette arbeidet.

4.2 JURKs saksområder

Saksbehandlerne i JURK er delt inn i fire grupper som arbeider med ulike rettsområder; arbeids-, trygde- og sosialsaker (arbeidsgruppen), bolig-, odels- og innvandringssaker (boliggruppen), gjelds-, fengsels- og vold og mishandlingssaker (fengselsgruppen) og familie- og barnerettssaker (familiegruppen). I tillegg til de gruppespesifikke rettsområdene, bistår alle JURKs saksbehandlere i saker vedrørende blant annet pengekravsrett og kjøpsrett.

Fengselsgruppen har gjennom flere år hatt fast klientmottak på Bredtveit fengsel, forvarings- og sikringsanstalt annenhver uke. Vi har også informasjonsmøte i fengslet

én gang i semesteret. Alle innsatte inviteres da til et foredrag om hva vi kan bistå med. Vi ser gjerne at de som arbeider i fengslet også deltar på disse informasjonsmøtene. JURKs fengselsgruppe besøker også Sandefjord og Ravneberget fengsel. Det holdes først informasjonsmøte, og deretter har vi saksmottak dersom noen ønsker vår bistand i en konkret sak.

Klienter som soner kan også kontakte oss når som helst i sentralbordets åpningstid. JURK tar også imot henvendelser per post. Innsatte fra andre fengsler enn de vi besøker er selvsagt også velkomne til å søke JURKs bistand, enten per brev eller per telefon.

Fengselsgruppen yter bistand til å skrive søknader om permisjoner, fremstillinger og overføringer, samt løslatelser på 1/2 tid og 2/3 tid. Vi kan også bistå ved spørsmål vedrørende soningsforholdene, eller klager på for eksempel manglende helsetilbud innen kriminalomsorgen.

Videre arbeider gruppen med spørsmål om gjeld. JURK opplever at mange innsatte mister kontroll over sin økonomiske situasjon mens de soner. JURK kan kontakte kreditorene på vegne av den innsatte for å få oversikt over gjelden. Vi kan videre forhandle med kreditorene om betalingsutsettelse, rentefrys og om frivillig utenrettslig gjeldsordning dersom klienten ønsker dette.

JURK er også behjelpelig med å skrive søknader om rettfærdsvederlag og voldsoffererstatning for kvinner som har vært utsatt for vold eller mishandling eller andre erstatningsberettigede forhold, som for eksempel omsorgssvikt i barndommen. JURK opplever at mange av disse sakene kommer inn via vårt oppsøkende arbeid i fengsler.

Videre arbeider JURK med alle typer familie- og arverett. For eksempel gir vi råd og veiledning vedrørende skilsmisse og samlivsbrudd, samt hvilke samværsregler som gjelder dersom partene har barn. Dette er spesielt relevant for innsatte som har rett til samvær med barn i fengsel.

Fengselsgruppen kan også bistå med inndrivelse av pengekrav, og vi kan bistå ved mekling i forliksrådet, og i noen tilfeller også i konfliktrådet. Dette blir ofte aktuelt for gjeldsklienter som soner og som derfor ikke kan møte personlig i forliksrådet.

Videre får JURK ofte inn trygde- og sosialsaker gjennom vårt oppsøkende arbeid i fengsler. Dette er saker hvor JURK som utgangspunkt kun bistår ved eventuell klage på vedtak. Grunnen til dette er at trygde- og sosialkontorene, som også har representanter i fengsel, har informasjons- og veiledningsplikt, slik at disse i utgangspunktet skal gi den nødvendige hjelp.¹ JURK har imidlertid gått noe lenger i visse konkrete saker når det offentlige ikke har overholdt sin opplysnings- og veiledningsplikt, eller hvor klienten har særlige velferdsmessige behov. Dette gjelder spesielt dersom klienten soner en dom, og hvor det er vanskelig, hvis ikke umulig, å få tak i informasjon på egenhånd dersom NAV-representanten i fengselet ikke informerer tilstrekkelig. Denne typen saker har JURK dessverre sett en økning av gjennom vårt oppsøkende arbeid i fengsler.

Gjennom erfaringene JURK får i fengsel, arbeider vi også rettspolitisk for å bedre kvinnelige innsattes rettsstilling. Denne undersøkelsen (heretter 2011-undersøkelsen) er et ledd i dette arbeidet.

5. GJENNOMFØRING AV UNDERSØKELSEN

5.1 *Bakgrunnen for undersøkelsen*

Gjennom vårt arbeid i JURK har vi som nevnt innledningsvis erfart at kvinnelige innsatte ofte blir tilsidesatt, siden de utgjør en lav prosent av den totale fangebefolkningen. JURK har ønsket å kartlegge dette, for slik å kunne arbeide rettspolitisk for bedring av kvinners soningsforhold. Siden begynnelsen av 2000-tallet har kvinners soningsforhold blitt forsket stadig mer på. Dette gjør at vi nå har større kunnskap om kvinner som innsatte innen kriminalomsorgen, og hvilke spesielle behov kvinner har mens de soner.

5.2 *Undersøkelsens målsetting*

JURK får gjennom sitt oppsøkende arbeid i fengsler et visst inntrykk av hvordan kvinners soningsforhold er i dag, men mangler formelle data. 2011-undersøkelsen har hatt som målsetting å finne frem til hvordan disse forholdene egentlig er, og om det JURK ser av tendenser i saksbehandlingen er uttrykk for mer allmenne tendenser blant kvinnelige innsatte.

JURK har gjennomført denne undersøkelsen i form av et spørreskjema som de innsatte selv fylte ut. Dette skjemaet var i stor grad basert på det skjemaet som JURK benyttet seg av da vi i 2004 gjennomførte en tilsvarende fengselsundersøkelse. Det ble på daværende tidspunkt utarbeidet av JURKs fengselsgruppe i samarbeid med Professorene Ragnhild Hennem og Kristian Andenæs. Et nytt skjema ble for denne undersøkelsen utarbeidet etter innspill fra Professor Ragnhild Hennem.

JURK ønsket å kartlegge så mange områder av kvinners soningsforhold som mulig, og hvilke særskilte problemstillinger kvinner opplevde. Temaer som ble trukket frem, og som man gjenfinner i det endelige spørreskjemaet, var blant annet besøksmuligheter i fengselet, kvinnelige innsatte med barn, sysselsetting og aktiviteter under soningen, de innsattes forhold til fengselspersonalet, rene kvinnefengsler versus blandede fengsler, helserettigheter under soning,

sikkerhetsrutiner eller kontrolltiltak i fengselet og tilbakevendingen til et liv etter soningen..

Den undersøkelsen JURK gjennomførte i 2004 hadde mange åpne spørsmål, og man konkluderte i etterkant fra JURKs side at dette var en svakhet. Ordningen med åpne spørsmål ble, på tross av denne konklusjonen, videreført i 2011-undersøkelsen. Begrunnelsen for dette vil det bli redegjort for nedenfor. Det var to grunner til at åpne spørsmål er en utfordring. For det første viser både 2004- og 2011-undersøkelsen at svarprosenten som regel er relativt lav når det kommer til de åpne spørsmålene, noe som gjør det vanskelig å trekke slutninger. For det andre er det vanskelig å presentere åpne spørsmål på en statistisk måte. Man vil til en viss grad måtte kategorisere spørsmålene, som vil si at noen av de kvalitative vurderingene risikerer å bli oversett. Det positive med åpne spørsmål er på den annen side at de gir informantene mulighet til å komme med utfyllende kommentarer de ellers ikke ville kunne uttrykke ved avkryssing. Som det fremgår av 2011-undersøkelsen, er det også her de mest interessante anekdotene og svarene ligger. Videre er det ikke nødvendig å sette alle disse kvalitative vurderingene inn i kategorier. I 2011-undersøkelsen ble disse utfordringene forsøkt løst ved at man så på de ulike svarene, og sa noe om hvor mange som for eksempel var positive til det å sone i et rent kvinnefengsel, for så å nevne de ulike begrunnelsene. Ofte var det mange av de samme begrunnelsene som gikk igjen.

5.3 Godkjennelser

JURK fikk tillatelse fra de ulike kriminalomsorgskontorene regionalt for å gjennomføre undersøkelsen ved Bredtveit fengsel, Bredtveit fengsel avdeling B2, Ravneberget fengsel, Skien fengsel, Bergen fengsel, Bergen fengsel avdeling Osterøy, Sandefjord fengsel, Sandeid fengsel, Arendal fengsel avdeling Evje og Stavanger fengsel. I tillegg ble metoden som ble brukt ved innhenting av opplysninger og oppbevaring av disse forelagt Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste som godkjente gjennomføringen.

5.4 Budsjett og støtte

Det ble søkt Fredrikke Tønder Olsen og Marta Webergs legat og Fritt Ord om økonomisk støtte til gjennomføringen av undersøkelsen i henholdsvis august og november 2010. Tilsagn om økonomisk støtte kom fra Fredrikke Tønder Olsen og Marta Weberds legat høsten 2010, og fra Fritt Ord i januar 2011. De resterende utgiftene ble dekket av JURKs driftsmidler.

5.5 Praktisk gjennomføring

Denne undersøkelsen ble gjennomført som et prosjekt hvor en deltidsansatt hadde ansvaret for gjennomføringen. Prosjektansvarlig har reist til samtlige fengsler. I tillegg har saksbehandler Marte Johansen vært med til Bergen fengsel og Bergen fengsel avdeling Osterøy, saksbehandler Eli Johanne Apold har vært med ved besøk i Skien fengsel, og saksbehandler Ida Solberg Strøm har vært med til Ravneberget fengsel.

JURK utarbeidet og benyttet seg av interne retningslinjer for gjennomføringen av undersøkelsen.

I forkant av undersøkelsen ble det sendt informasjonsmateriell til alle fengslene i form av brev til fengselsledelsen og fangerepresentantene. Det ble i tillegg sendt plakater og flyers på norsk og engelsk som skulle deles ut til alle innsatte.

Den praktiske gjennomføringen la hvert fengsel opp selv, etter hva som var mest hensiktsmessig for dem. Denne har imidlertid vært tilsvarende lik for alle; JURK holdt et informasjonsmøte hvor vi gjennomgikk den informasjonen de innsatte hadde fått på forhånd. Dette ble gjort for å forsikre seg om at alle hadde fått tilstrekkelig informasjon om undersøkelsen. Så ble spørreskjemaene delt ut, og hver enkelt innsatt fylte ut skjemaet. JURKs ansatte var tilgjengelige for spørsmål dersom noe skulle være uklart.

I forbindelse med gjennomføringen, ønsket flere av de innsatte at JURK skulle ha saksmottak. Disse fikk snakke med JURKs representanter alene etter at undersøkelsen var levert. Mange av disse sakene handlet om hvor langt det enkelte fengselet kunne gå i det frie skjønn i forhold til internt regelverk, for eksempel hvor mye fengselet kunne regulere de innsattes telefonering. Videre var det flere spørsmål knyttet til sosiale stønader fra Nav og bosted. Etter JURKs erfaring er dette veldig vanlige spørsmål som på den ene siden omfatter regler for selve straffegjennomføringen, og på den andre hvordan innsatte best mulig kan forberede seg til et liv etter soning. Som tidligere nevnt finnes det Nav-representanter i de fleste fengsler for å overholde det offentliges opplysnings- og veiledningsplikt. JURK som rettshjelpsorgan skal dekke et udekket rettshjelpsbehov, det vil si at i saker hvor det offentlige har en slik plikt, henviser vi i første omgang tilbake til det offentlige. De sakene vi har tatt videre er saker hvor det offentlige ikke har oppfylt denne plikten. At det offentlige ikke overholdet denne plikten er særlig alvorlig i disse sakene i og med at klientene er innsatte som kun vil ha begrenset mulighet til å oppsøke hjelp utenfor fengselet.

5.6 Datagrunnlag

Totalt antall innsatte i disse fengslene mellom november 2010 og februar 2011 var 157 kvinner. Av disse deltok 69 kvinner i undersøkelsen. I det følgende er prosent rundet av til nærmeste hele desimal.

Oversikt over antall kvinnelige innsatte som sonet i fengslene da JURK gjennomførte undersøkelsen fra november 2010 til februar 2011:

FENGSEL	ANT. INNSATTE	ANT. SVAR	SVARPROSENT
Bredtveit fengsel	43	9	20,9
Bredtveit fengsel avdeling B2	11	5	45,5
Ravneberget fengsel	48	14	29,2
Skien fengsel	9	9	100,0
Sandeid fengsel	5	4	80,0
Stavanger fengsel	11	9	81,8
Bergen fengsel	9	4	44,4
Bergen fengsel avdeling Osterøy	5	3	60,0
Sandefjord fengsel	13	9	69,2
Arendal fengsel avdeling Evje	3	3	100,0
Totalt	157	69	43,9

Man skulle tro at det ville være størst oppslutning ved de største fengslene, imidlertid viser svarprosenten for Bredtveit på 20,9 og for Ravneberget på 29,2 at det tvert i mot er her svarprosenten er lavest. Dette kan forklares med at JURK møtte noen kommunikasjonsproblemer særlig ved de største fengslene. Da JURK ankom fengselet ved en anledning, var det flere avdelinger som ikke hadde fått beskjed om at vi skulle komme. Det virket heller ikke som de innsatte hadde fått den informasjonen JURK hadde sendt fengselet på forhånd. Imidlertid var det stor forskjell mellom avdelingene på dette punktet. I tillegg skal man ikke undervurdere virkningen av at JURK fikk direkte kontakt med de innsatte i mange av de mindre fengslene da vi fikk komme inn på de enkelte avdelingene og forklare muntlig hva undersøkelsen gikk ut på.

Undersøkelsen ble kun utformet på norsk og engelsk. JURK vet at det blant annet på Bredtveit fengsel var innsatte som ikke behersket noen av disse språkene. Vi vil bemerke at det ville kommet bedre frem hva de utenlandske innsatte mener om soningsforholdene dersom undersøkelsen hadde vært oversatt til flere språk. Dette var imidlertid ikke mulig innenfor de gitte økonomiske rammene. Det kan ikke utelukkes at en av grunnene til at svarprosenten var så lav i noen fengsler var kommunikasjonsproblemer knyttet den enkelte innsattes morsmål.

Som tidligere nevnt ble undersøkelsen gjennomført ved Bredtveit fengsel, Bredtveit fengsel avdeling B2, Ravneberget fengsel, Skien fengsel, Bergen fengsel, Bergen fengsel avdeling Osterøy, Sandefjord fengsel, Sandeid fengsel, Arendal fengsel avdeling Evje og Stavanger fengsel. Fengslene ble valgt ut i fra hvorvidt de var rene kvinnefengsler eller hadde egne kvinneavdelinger. Da JURK ønsket å få et så bredt datagrunnlag som mulig, ble fengsler over hele Østlandet, Sørlandet og Vestlandet sør for Bergen valgt. Området nord for Bergen ble ikke dekket da det finnes svært få fengsler med kvinneavdelinger i denne delen av landet. Videre er det ofte svært få kvinner som soner der.

5.7 Bemerkninger

JURK bemerker videre at undersøkelsen kun viser tendenser hva gjelder kvinnelige innsattes soningsforhold, og oppfordrer til videre forskning på området.

6. FANGEBEFOLKNINGEN ELLER INFORMANTENE

6.1 Fengslene

20,3 % (14 av de 69 som svarte) sonet i Ravneberget fengsel. Dette er Norges nest største rene kvinnefengsel med ordinær kapasitet på 40 plasser. Fengselet ligger i Sarpsborg kommune og er en enhet med lavt sikkerhetsnivå.

13 % (9 kvinner) av informantene sonet i Bredtveit fengsel. Bredtveit fengsel er det største rene kvinnefengselet i Norge. Det er også det eneste kvinnefengslet i Norge som er en forvarings- og sikringsanstalt. Fengselet har en kapasitet på 45 plasser. I tillegg til hovedfengselet har fengselet en åpen avdeling, Bredtveit avdeling B2, med lavere sikkerhetsnivå. Avdelingen har en kapasitet på ni plasser. 7 % av informantene (5 kvinner) kom fra Bredtveit avdeling B2.

Fra Sandefjord fengsel kom 13 % (9 av informantene). Dette er også et rent kvinnefengsel med 11 soningsplasser. Da dette fengselet er en åpen soningsanstalt, soner de innsatte her hovedsakelig kortere dommer. De innsatte arbeider på to verksteder, i hovedsak med søm, og har adgang til å bevege seg utenfor anstalten ca én time per dag.

Av informantene var 13 % (9 kvinner) fra Skien fengsel. Dette er et blandingsfengsel som nylig har gjenåpnet to kvinneavdelinger. Kvinnene soner i to forskjellige avdelinger med seks plasser på hver avdeling. De innsatte benytter seg av noen av fellestilbudene, for eksempel treningslokalene. Normalt soner maks 12 kvinner samtidig.

Av informantene var 4 % (3 kvinner) fra Bergen fengsel. Her soner både kvinner og menn. Bergen fengsel er landets eneste fengsel for både korte og lange dommer, sikring og forvaring. Bergen fengsel har også en avdeling med åpen soning. Dette er Bergen fengsel avdeling Osterøy som ligger på en øy, og har plasser både for kvinner og menn. Fengselet har i utgangspunktet 8 plasser for kvinner. De innsatte arbeider

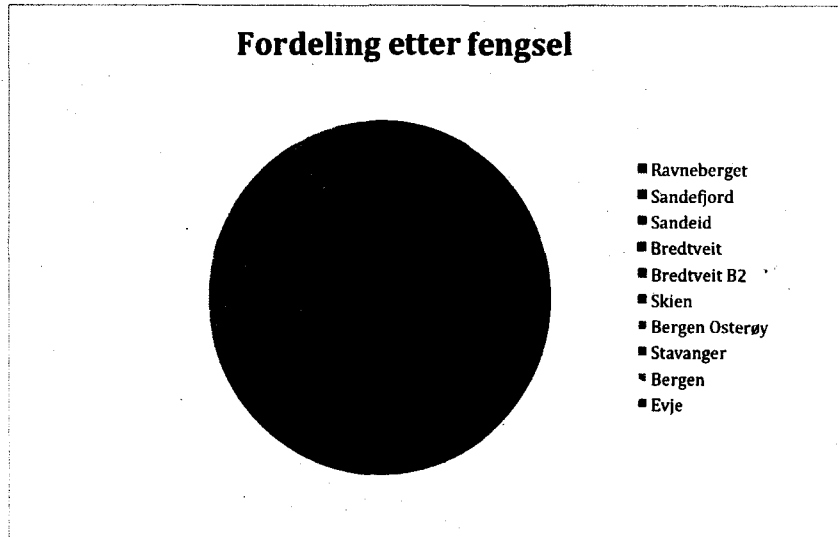
eller går på skole i fengslet mens de soner. Fra Bergen avdeling Osterøy kom 7 % (5 kvinner).

Fra Arendal fengsel avdeling Evje kom 4 % av informantene (3 kvinner). Evje er et fengsel med åpen soning, hvor kvinner og menn soner sammen. Fengselet har kapasitet til 20 innsatte.

6.1.1 Oversikt

FENGSEL	ANT. INNSATTE	ANT. SVAR	SVARPROSENT
Bredtveit fengsel	43	9	20,9
Bredtveit fengsel avdeling B2	11	5	45,5
Ravneberget fengsel	48	14	29,2
Skien fengsel	9	9	100,0
Sandeid fengsel	5	4	80,0
Stavanger fengsel	11	9	81,8
Bergen fengsel	9	4	44,4
Bergen fengsel avdeling Osterøy	5	3	60,0
Sandefjord fengsel	13	9	69,2
Arendal fengsel avdeling Evje	3	3	100,0
Totalt	157	69	43,9

Fig. 1: Hvor soner du i dag?

6.2 Den innsattes bosted

6.2.1 Østlandet, Sørlandet og utlandet

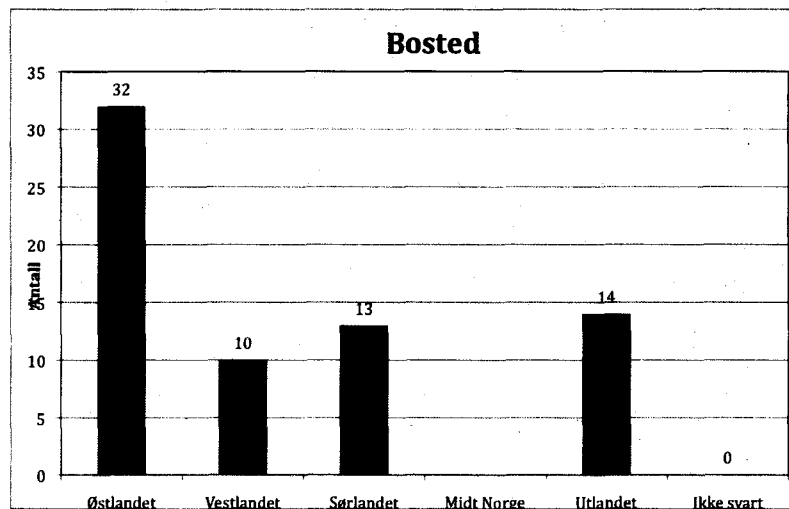
De fleste av informantene hadde bostedsadresse på Østlandet. Disse utgjorde 46,4 % av informantene (32 kvinner). Ingen kvinner oppga at de kom fra Nord- eller Midt-Norge. En forklaring på dette kan være at undersøkelsen ikke dekket noen av fengslene nord for Bergen.

Av informantene var det 18,8 % (13 kvinner) som oppga at de hadde bostedsadresse på Sørlandet. Videre var det 14,5 % (10 kvinner) som oppga at de hadde bostedsadresse på Vestlandet.

Den nest største gruppen av informantene hadde bostedsadresse i utlandet. Disse utgjorde 20,3 % (14 kvinner). Dette er en økning på nesten 200 % fra 2004-undersøkelsen. Det kan være flere grunner til denne store økningen. JURK har denne gangen gitt forhåndsinformasjon både på norsk og engelsk til de innsatte. Dette ble ikke gjort i 2004. Videre har vi sett en økning i den utenlandske fangebefolkningen siden begynnelsen av 2000-tallet.

6.2.2 Oversikt

Fig. 2: Hva er din bostedsadresse?

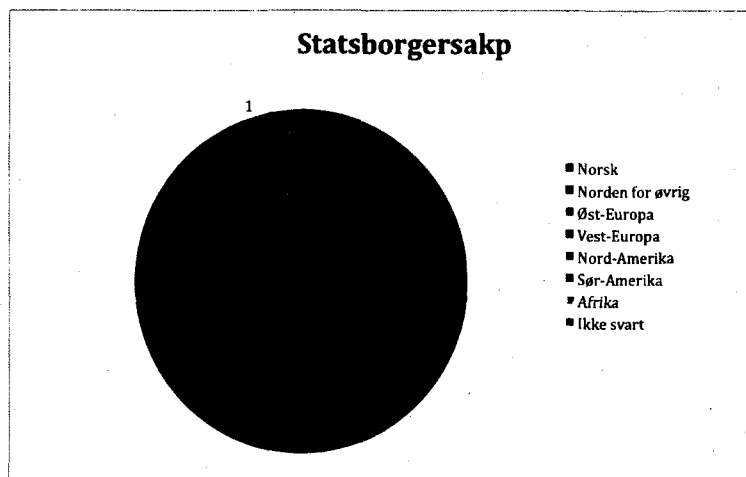
6.3 Statsborgerskap

6.3.1 Hovedsakelig norske statsborgere

Av informantene var 72 % (51 kvinner) norske statsborgere, mens 26 % (19 kvinner) hadde utenlandsk statsborgerskap. Av disse var majoriteten (8 kvinner) fra Øst-Europa. Vest-Europa var den nest største gruppen med 5 kvinner. Norden for øvrig fulgte på en tredjeplass med 4 kvinner. Både Afrika og Sør-Amerika var representert ved en kvinne hver. Nord-Amerika var representert ved en person med dobbelt statsborgerskap.

6.3.2 Oversikt

Fig. 3: Hva er ditt statsborgerskap?

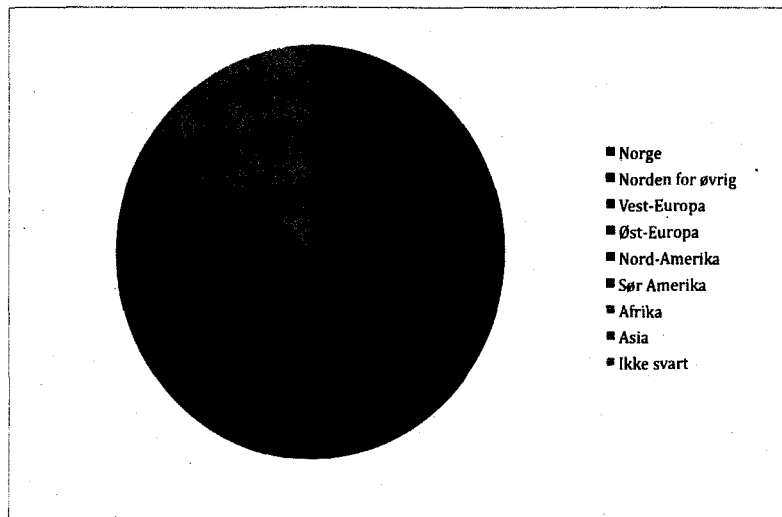
6.4 Opprinnelsesland

6.4.1 Hovedsakelig Norge

58 % av informantene (40 kvinner) oppga at de hadde Norge som sitt opprinnelsesland. Ut i fra spørreskjemaene var det flere av de som oppga norsk statsborgerskap som hadde et annet opprinnelsesland enn Norge. 2 kvinner var opprinnelig fra Norden for øvrig, en fra Asia, en fra Afrika og en fra Nord-Amerika. Alle kvinnene som oppga å ha statsborgerskap fra Øst-Europa, hadde også dette landet som sitt opprinnelsesland. En av de 5 kvinnene som oppga statsborgerskap fra et land i Vest-Europa oppga at hun opprinnelig var fra et land i Afrika.

6.4.2 Oversikt

Fig. 4: Hva er ditt opprinnelsesland?

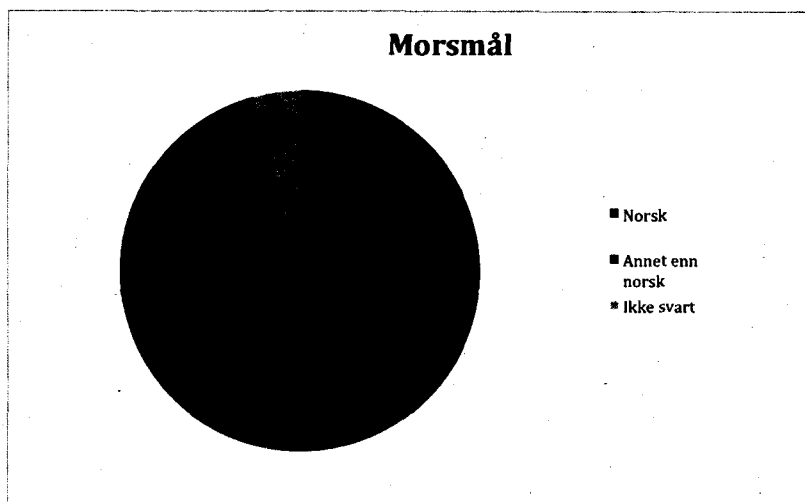
6.5 Morsmål

6.5.1 Mange ulike språk vanskeliggjør kommunikasjonen

66 % av informantene (46 kvinner) oppga at de hadde norsk som sitt morsmål, mens 30 % (21 kvinner) oppga et annet språk enn norsk som sitt morsmål. Det morsmålet som var mest representert var polsk (5 kvinner), fulgt av svensk (2 kvinner), nederlandsk (2 kvinner) og portugisisk (2 kvinner). De øvrige språkene var dansk, litauisk, vietnamesisk, sigøynerspråk, estisk, bulgarsk, ungarsk, swahili, tysk, fransk og htwi (et språk fra Ghana).

6.5.2 Oversikt

Fig. 5: Hva er ditt morsmål?

6.5.3 Norskforståelse av innsatte som ikke har norsk som morsmål

Av de som oppga et annet språk enn norsk som sitt morsmål, svarte 35 % (8 kvinner) at de forsto norsk. I denne gruppen var det 4 som hadde norsk statsborgerskap og 2 som kom fra nordiske land. De øvrige hadde vært i Norge over lengre tid.

Av de som de som oppga et annet språk enn norsk som sitt morsmål svarte 52 % (12 kvinner) at de ikke forsto norsk. Alle disse kvinnene hadde statsborgerskap fra andre land enn Norge. Her var polsk det språket som var mest representert, mens andre språk var portugisisk, estisk, bulgarsk, ungarsk, tysk, htwi og fransk. Det skal nevnes at samtlige av de innsatte som deltok i undersøkelsen og som ikke forsto norsk, kunne gjøre seg, mer eller mindre, forstått på engelsk.

6.5.4 utfordringer og bemerkninger

Totalt fant JURK 15 forskjellige morsmål. Dette viser hvilke store utfordringer kriminalomsorgen står overfor med tanke på kommunikasjon og formidling av informasjon. Det kom frem av undersøkelsen at mange innsatte som ikke snakker norsk opplever at viktig informasjon ikke kommer frem til dem. Dette gjør at de føler en stor frustrasjon og i ytterste konsekvens at de ikke får ivaretatt sine interesser. Det er for eksempel en tankevekker at vedtak fattet av fengselet, for eksempel avslag på

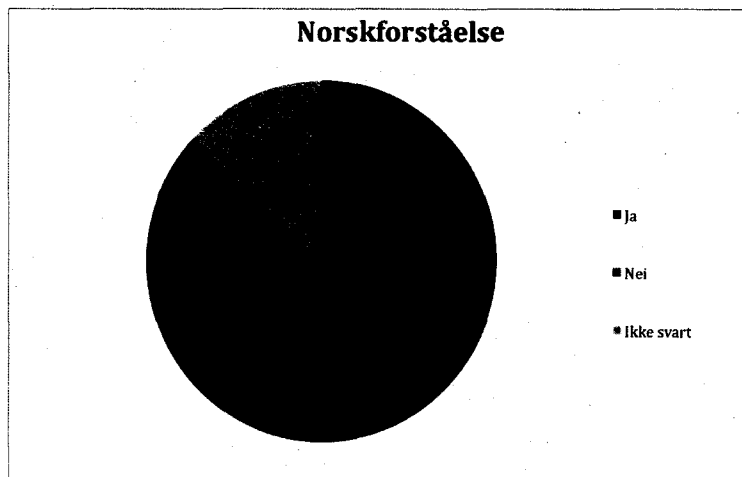
permisjonssøknader, skrives på norsk, selv når det er klart at den innsatte ikke forstår norsk. Ideelt mener JURK at slike vedtak burde bli skrevet på den innsattes morsmål, men grunnet ressursmangel innen kriminalomsorgen, er det forståelig at dette ikke gjøres. JURK synes imidlertid det er bemerkelsesverdig at slike vedtak ikke blir skrevet på engelsk. Det må antas at alle jurister som er ansatt i norske fengsler skal kunne beherske engelsk slik at de, som et minimumskrav, skal kunne skrive vedtak på engelsk. Det vil være en lite ressurskrevende endring som vil kunne ivareta den innsattes rettssikkerhet på en mye bedre måte.

6.5.5 Erfaringer fra saksbehandlingen

JURK har gjennom sitt oppsøkende arbeid i fengsler erfart at vedtak fra fengselet kun blir formidlet til de innsatte på norsk, selv om de innsatte behersker engelsk. Ofte er det fengselsbetjenter eller andre innsatte som blir brukt som oversettere. Undersøkelsen viser på dette punktet at de tendensene JURK har sett i sin saksbehandling har forankring i virkeligheten.

6.5.6 Oversikt

Fig. 6: Hvis du har et annet morsmål enn norsk, forstår du norsk?

6.6 Alder

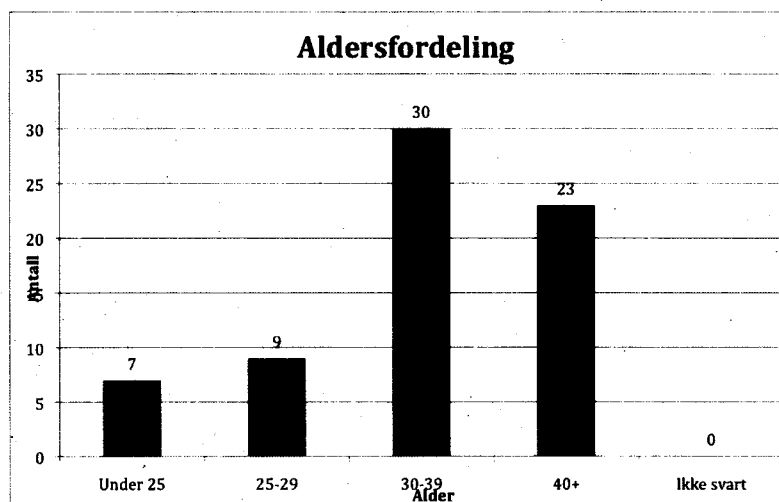
6.6.1 Kvinner i alle aldere

Av informantene var det flest som var mellom 30 og 39 år gamle. Disse utgjorde 43,5 % av informantene (30 kvinner). Det var 33,3 % (23 kvinner) som var over 40 år, 13

% (9 kvinner) var 25-29 år, og 10,1 % var under 25 år. Det bemerkes at ingen av informantene var mindreårige. Resultatene viser at kvinner i alle aldre soner dom.

6.6.2 Oversikt

Fig. 7: Hvor gammel er du?

6.7 Utdanning

6.7.1 Datagrunnlag

23,2 % av informantene (16 kvinner) hadde kun fullført grunnskole. Dette er noe lavere enn landsgjennomsnittet som var 30,4 % for kvinner fra 16 år og eldre.ⁱⁱ

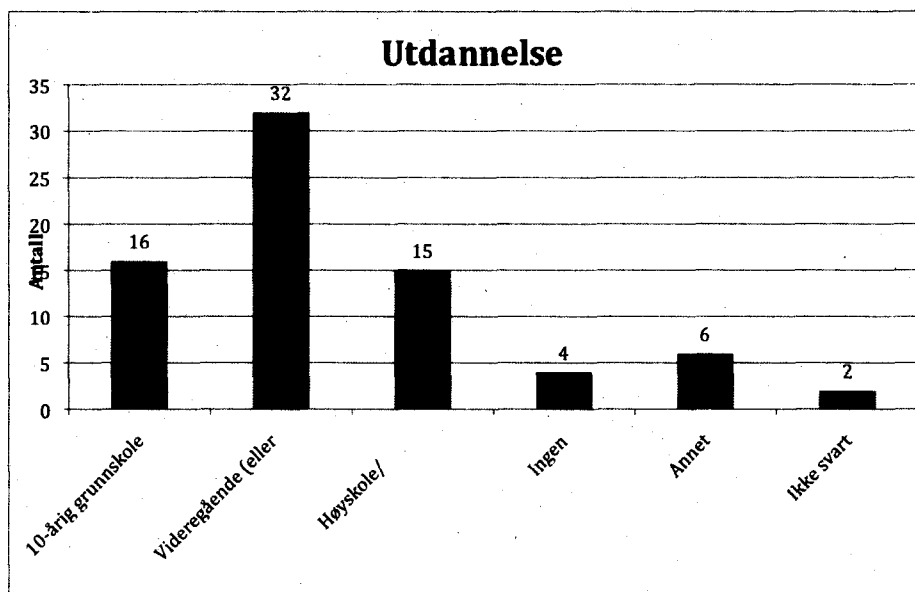
Av informantene oppga 45,3 % (32 kvinner) at de hadde fullført på videregående skole eller tilsvarende. Dette er noe høyere enn landsgjennomsnittet for kvinner som i 2010 var 40,1 %.ⁱⁱ

Det var 21,7 % (7 kvinner) som hadde fullført noen form for høyere utdanning. Dette samsvarer relativt godt med det generelle utdanningsnivået i Norge, da 24,7 % av alle personer 16 år og eldre har en eller annen form for høyere utdanning.ⁱⁱ

Kun 5,8 % av informantene (4 kvinner), oppga at de aldri hadde gått på skole, eller fullført noen form for utdanning.

6.7.2 Oversikt

Fig. 8: Hva er din høyeste fullførte utdanning?

6.7.3 Sammenligning med landsgjennomsnittet

Som tidligere nevnt tilsvarer funnene i denne undersøkelsen hva gjelder utdanningsnivå for informantene i stor grad det generelle utdanningsnivået hos kvinner i Norge. Utdanningsnivået for videregående er til og med ca 5 prosentpoeng høyere enn landsgjennomsnittet. Utdanningsnivået for høyere utdanning er også på et relativt høyt nivå. Dette står i kontrast til hva som er funnet i tidligere undersøkelser hvor en gjentatte ganger har kommet til at innsatte er blant de som har lavest utdanning i samfunnet.ⁱⁱⁱ Ifølge Thorsen (2004:120) hadde 77 % av informantene ikke fullført videregående skole, og 30 % hadde ungdomsskole som høyeste fullførte utdanning.

En kan spørre seg hvorfor JURK har fått dette resultatet, da tilsvarende undersøkelser har kommet til andre resultater. JURK har ikke noen god forklaring på dette. Det kan tyde på at fangebefolkningen i større grad enn tidligere gjenspeiler den gjennomsnittlige befolkningen, og at mennesker med forskjellige bakgrunner blir

kriminelle. SSB rapporterer i sin utdanningsstatistikk for 2010 at det i alderen 30-29 var 51 % kvinner som hadde høyere utdanning.ⁱⁱ Til sammenlikning var det tilsvarende tallet for menn 36 %. Siden kvinner i denne aldergruppen statistisk sett er godt utdannet og godt representert i norske fengsler, er det naturlig at også dette kommer til uttrykk i kriminalstatistikken. Det har i den senere tiden blitt hevdet at en rettsliggjøring av samfunnet medfører at stadig flere blir lovbrytere, noe denne undersøkelsen muligens viser. På den annen siden kan det godt være at dette resultatet er en ren tilfeldighet. Videre er det nærliggende å konkludere med at et økt utdanningsnivå i befolkningen generelt også vil reflektere utdanningsnivået blant de innsatte. Nordlandsforskning peker i en undersøkelse fra 2008^{iv} på at ansatte i norske fengsler mener å kunne se at gruppen av innsatte i dag representerer et videre spekter av yrker og utdanninger, enn hva som var tilfelle tidligere.

6.7.4 Betydningen av en fangebefolkning med høy utdanning

En kan spørre hvilken type utfordringer en høyt utdannet fangebefolkning skaper for kriminalomsorgen. Først og fremst skaper dette krav til sysselsettingen av de innsatte. Det er generelt viktig at innsatte får et sysselsettingstilbud som føles meningsfullt. Det er nærliggende å tro at høyt utdannede innsatte vil stille høye krav til sysselsettingen i fengselet. Dette støtter også undersøkelsen, da innsatte med høyere utdanning spesielt har etterlyst tiltak rettet mot dem, se undersøkelsen punkt 8.2.3. For det andre har fengslene etter JURKs oppfatning en stor oppgave hva gjelder å tilby høyere utdanning til de innsatte. Det bør fokuseres på utdanning i fengslene, slik at de som er motivert for skolegang gis optimale muligheter. Kriminalomsorgen bør også kunne tilby et tilbud til alle innsatte, uavhengig av utdanningsnivå. Utdannelse kan gi bedre forutsetninger for å skaffe seg arbeid etter endt soning, og kan således være en viktig faktor for å hindre nye straffbare handlinger. Dette ble påpekt da JURK gjennomførte undersøkelsen vedrørende kvinners soningsforhold i 2004, og er fortsatt en utfordring kriminalomsorgen står overfor.

6.8 Lovbrudd

6.8.1 Narkotikaforbrytelser, vinning og bedrageri

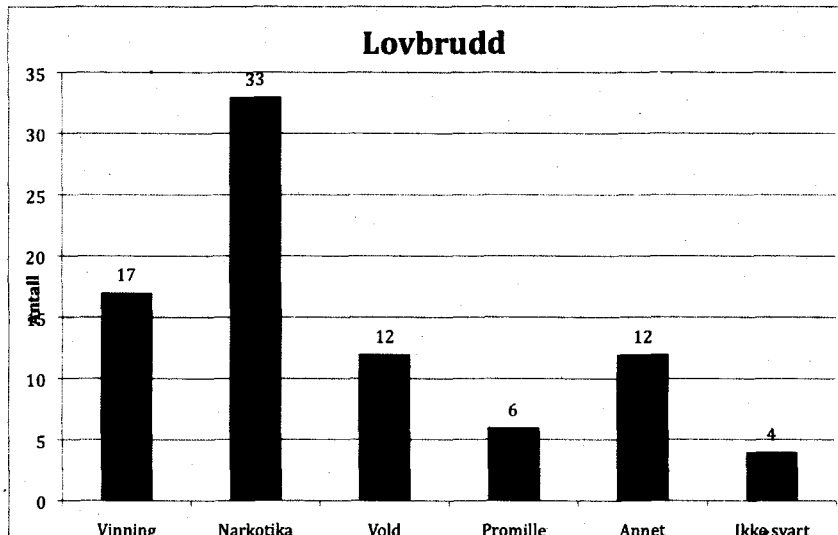
Flere av informantene var dømt for flere straffbare handlinger i kombinasjon. Ofte var det for eksempel vold i kombinasjon med en narkotikaforbrytelse. Det samlede antallet lovbrudd er derfor høyere enn det antallet som har besvart undersøkelsen.

Ut fra våre tall viser det seg at majoriteten av informantene hadde begått narkotikaforbrytelser. Disse utgjorde 47,8 %. Det var 24,6 % som hadde begått vinningskriminalitet. Eksempler på dette var bevisst heving av for mye trygd eller andre former for stønad. 17,4 % var dømt for en eller flere voldshandlinger. Denne kategorien omfattet alt fra slåssing til drap.

I kategorien "annet" har flere av informantene utdypet hvilket konkret lovbrudd de er domfelt for. Majoriteten trekker frem trafikkforbrytelser som for eksempel kjøring uten førerkort. Det var også noen som oppga at de sonet for å ikke ha betalt fartsbøter.

6.8.2 Oversikt

Fig. 9: Hvilket lovbrudd sitter du fengslet for?

6.8.3 Sammenligning med andre undersøkelser på feltet

Vi ser at den store overvekten av forbrytelser informantene soner for er narkotikaforbrytelser. Dette samsvarer godt med andre undersøkelser på feltet.^v Ifølge Høigård (1988:25) er narkotikaforbrytelser en av de fem hovedkategoriene kvinnelige innsatte som regel soner for. I Haugen (2006:5) sonet 6 av 10 informanter for narkotikaforbrytelser. Thorsen (2004:22) fremhever at 45,9 % av innsatte kvinner i 1999 var dømt for narkotikaforbrytelser. Andre hovedkategorier var forfalskning av dokumenter, heleri og bedrageri, noe som også gjenspeiles i denne undersøkelsen.

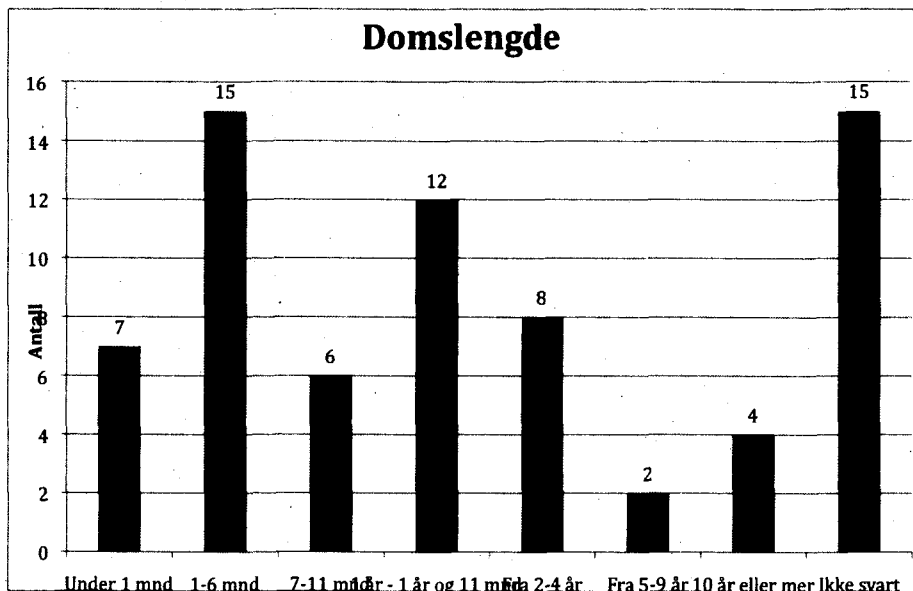
6.9 Lengden på fengselsstraffen

6.9.1 Korte fengselsstraffer

Nedenfor følger en oversikt over informantenes domslengder. Som figuren viser, sonet informantene svært forskjellige domslengder. Imidlertid sonet hele 40 % av informantene en dom på under ett år. 17,4 % (12 kvinner) sonet en dom på mellom ett år og ett år og elleve måneder. Totalt 11 % (8 kvinner) oppga at de sonet en dom på mellom to og fire år. Kun 2,9 % av informantene (2 kvinner) sonet en dom på mellom fem og ni år. 5,8 % av informantene (4 kvinner) sonet et dom på ti år eller mer.

6.9.2 Oversikt

Fig. 10: Hvor lang dom sitter du på?

Det bemerkes at grunnen til at det er hele 15 stykker av informantene ikke besvarte spørsmålet. Dette kan ha noe å gjøre med at under ett fengselsbesøk kom dette spørsmålet på en bakside som kunne være lett å overse.

6.9.3 Sammenligning med øvrige undersøkelser og statistikk

Undersøkelsen viser at det store flertallet kvinner soner korte dommer, det vil si dommer på under ett år. Det er også relativt mange som soner en dom på mellom ett og to år (17,4 %), og mellom to og fire år (11 %). Det er imidlertid svært få kvinner som soner dommer på over fem år.

Dette resultatet stemmer godt overens med andre undersøkelser som gjelder kvinnelige innsatte. I Haugen (2006:5) hadde de 10 informantene en gjennomsnittlig fengselsstraff på 16,3 måneder. Medianen var 12 måneder. Ifølge SSB sin kriminalstatistikk^{vi} for 2010 hadde det store flertallet av straffedømte kvinner en dom på under 3 måneder.

6.10 Resterende domslengde

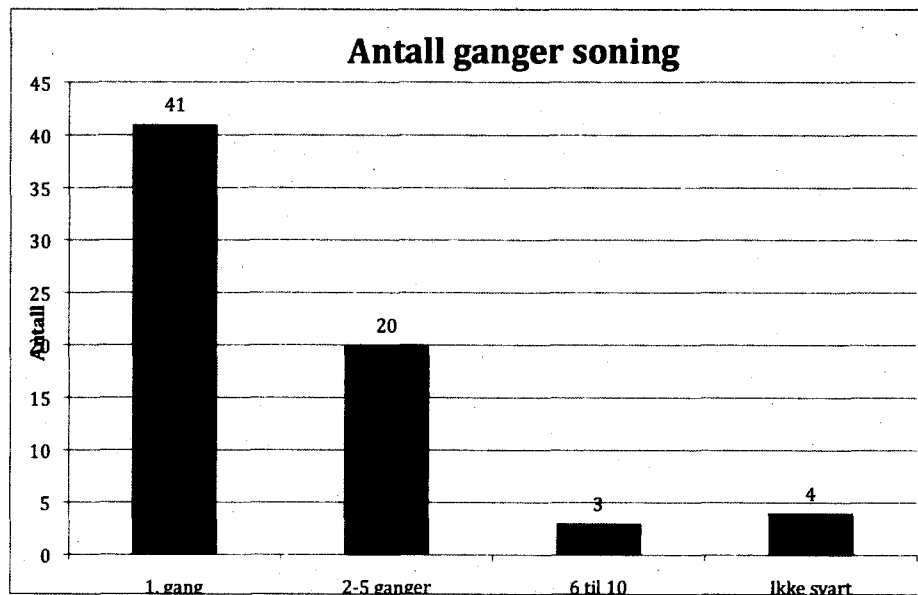
Majoriteten av informantene oppga at de hadde sonet mindre enn 1/3 av dommen på det tidspunktet da undersøkelsen ble gjennomført. Det var 7,8 % (5 av informantene)

som oppga at de hadde sonet mer enn 2/3 av tiden. 23,4 % (15 kvinner) oppga at de hadde sonet mellom 1/3 og 1/2 av tiden. Om de innsatte oppfattet dette spørsmålet som hvor lenge de hadde sonet av hele dommen eller 2/3 tid, kan vi ikke si med sikkerhet. Etter JURKs erfaring er det for mange innsatte en selvfølge at de vil slippe ut etter 2/3 tid, og de ser derfor på dette som sin fulle soningstid. JURK gjør oppmerksom på at dette kan utgjøre en feilkilde i statistikken.

6.11 Førstegangssoning og gjengangere

Majoriteten av informantene, 59,4 % (41 kvinner), oppga at det var første gang de var inne til soning. Det var 33,3 % (23 kvinner) som oppga at de hadde sonet flere ganger. Flertallet av disse var inne til andregangssoning. Dette viser at relativt mange av informantene var gjengangskriminelle.

Fig. 11: Hvor mange ganger har du sonet?

7. BESØK I FENGSELET

7.1 Besøksfasiliteter

7.1.1 Lovhjemmel og rutiner

Ifølge straffegjennomføringsloven § 31 første ledd skal innsatte som hovedregel kunne motta besøk. Kriminalomsorgen kan nekte besøk "dersom det er grunn til å anta at besøket vil bli misbrukt til planlegging eller gjennomføring av straffbar handling, unndragelse av gjennomføringen eller handlinger som vil kunne forstyrre ro, orden og sikkerhet".^{vii} Videre sier loven at "besøk bør gjennomføres i besøksrom".^{viii}

Bredtveit fengsel opplyser at innsatte må søke én uke i forveien om å motta besøk. Grunnen til dette er at den besøkendes rulleblad må sjekkes. Tillatelsen gjelder i ett år etter første kontroll. Førstegangsbesøk er alltid kontrollert, det vil si at en tredjeperson er tilstede. Besøkstiden er normalt på én time, med mindre den besøkende bor 40 mil eller mer fra fengslet. Det kan i disse tilfellene søkes om lengre besøksstid.

Ravneberget fengsel har omtrent de samme rutinene som Bredtveit fengsel når det kommer til besøk, men i motsetning til Bredtveit har ikke Ravneberget noen besøksleilighet.

7.1.2 Misnøye og uvitenhet

Totalt 15,9 % (11 kvinner) av informantene oppga at de var fornøyd med besøksfasilitetene. Svarene var uavhengig av hvilke fengsel den innsatte sonet i.

Det var 24,6 % (17 kvinner) som oppga at de var misfornøyd med besøksfasilitetene. Undersøkelsen ga ikke disse mulighet til å spesifisere hva de var misfornøyd med. Fengslene med høyt sikkerhetsnivå utmerker seg noe negativt hva gjaldt de innsattes vurdering av besøksfasilitetene, men de fleste fengslene er representert.

Det var 21,7 % (15 kvinner) som oppga at de ikke visste hvor fornøyd de var med besøksfasilitetene. Grunnen til dette var i de fleste tilfellene at de innsatte ikke hadde

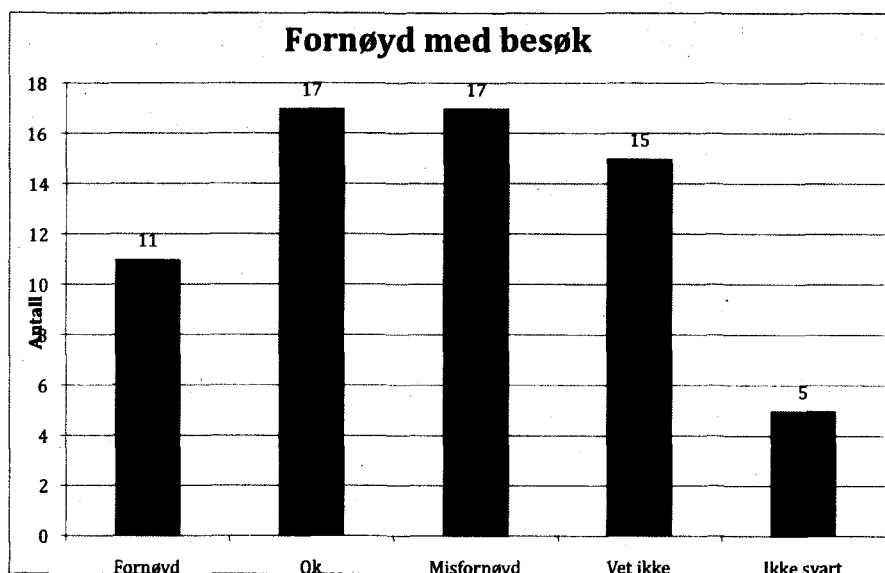
mottatt besøk på det tidspunktet de svarte på undersøkelsen. Dette kom frem ved at de innsatte enten gav uttrykk for det muntlig eller skriftlig på andre steder i spørreskjemaet.

Under undersøkelsen JURK utførte i 2004 utmerket Bredtveit fengselet seg negativt når det gjaldt besøk. Det er ikke tilfellet i denne undersøkelsen. Noe av grunnen kan være at det ble bygget en besøksleilighet på Bredtveit i 2005 som hovedsakelig innsatte med barn kan benytte seg av ved besøk. Alle innsatte har imidlertid adgang til å søke om bruk av besøksleiligheten.^{ix} Det er også mulig å søke om besøk med overnatting.

Denne undersøkelsen viser at en majoritet er misfornøyd med besøksfasilitetene. Dette svaret er ikke begrunnet, men vi fikk en viss begrunnelse når de innsatte skulle svare kvalitativt på hvordan besøket ble gjennomført. Dette kommer vi tilbake til i det følgende.

7.1.3 Oversikt

Fig. 12: Hvor fornøyd er du med besøksfasilitetene?

7.2 Hvem får kvinnene besøk av?

På spørsmålet om hvem informantene fikk besøk av, kunne de oppgi flere alternativer. Totalantallet er derfor større enn antall spurte.

De aller fleste av kvinnene, 20,9 % (19 informanter), oppga at de fikk besøk av sine foreldre. Det var 17,6 % (16 kvinner) som oppga at de fikk besøk av barna sine. Kun 7,7 % (kvinner) oppga at de fikk besøk av ektefelle, kjæreste eller samboer. Annet-kategorien representerer 9,9 %. Innen denne kategorien faller for eksempel besøk fra Røde Kors' visitorordning.

7.2.1 Visitorordningen

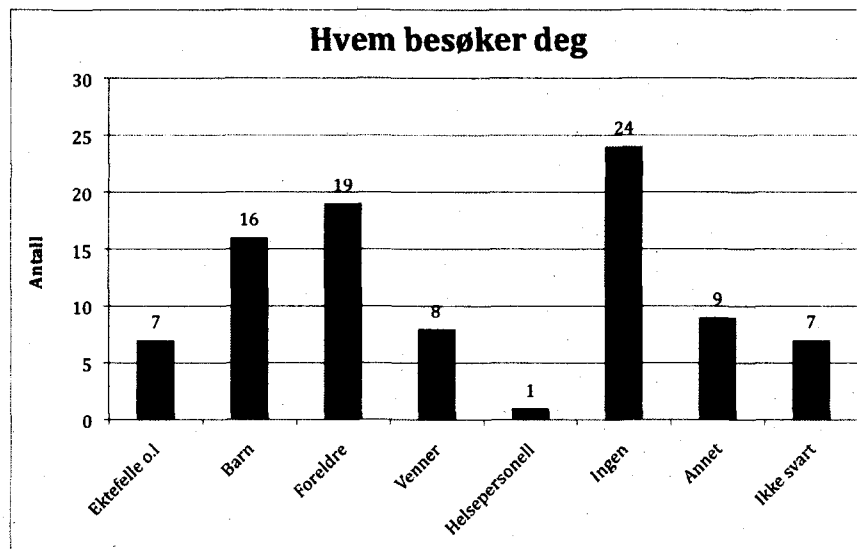
Visitorordningen er en ordning hvor personer eller "fangevenner" kan besøke innsatte som ønsker å få besøk. Visitoren skal opptre politisk og religiøst nøytral, og skal ikke forsøke å misjonere eller omvende den innsatte i noen retning. Visitoren skal i stedet være en samtalepartner for dem som ønsker det. Visitoren har taushetsplikt. Det er en målsetting at visitoren skal være til støtte og hjelp i hverdagen.^x Røde Kors er et eksempel på en organisasjon som har denne ordningen.

7.2.2 De som ikke får besøk

Hele 26,4 % (24 kvinner) oppga at de ikke fikk besøk. Dette kan bli forklart ved at mange innsatte soner korte dommer, og at en derfor ikke finner det nødvendig å motta besøk. Mange av de som svarte dette var utenlandske statsborgere og manglende besøk kan dermed forklares ved at man har sitt nettverk i et annet land, og ikke i Norge. Videre forklarer noen kvinner at de ikke ønsker å ha besøk. Det er ulike grunner til dette som vi skal komme tilbake til i det følgende. En kan heller ikke se bort i fra at en av forklaringene kan være at den innsatte mangler nettverk, og ikke har noen pårørende overhodet.

7.2.3 Oversikt

Fig. 13: Hvem får du besøk av?

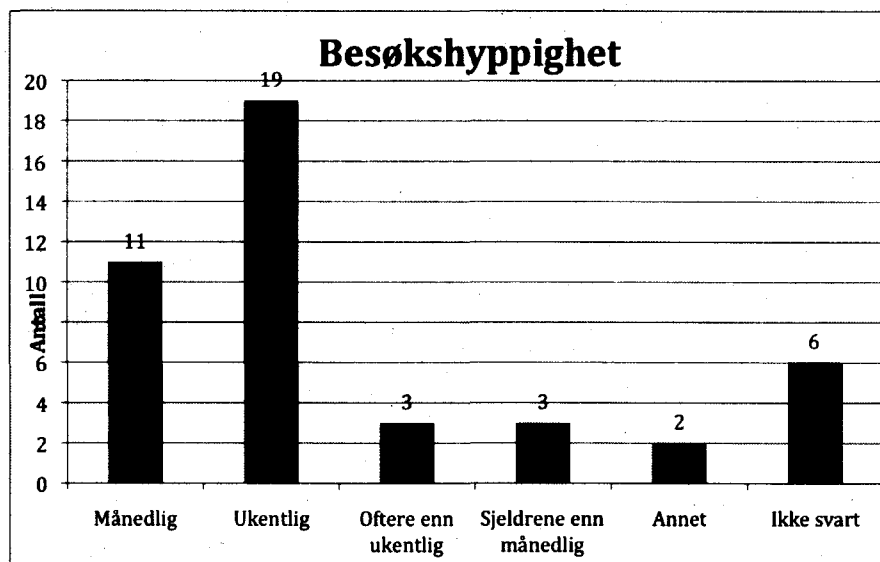
7.3 Besøkhypighet og varighet

7.3.1 Besøk en gang i uken for de som får besøk

På spørsmålet om hvor ofte de innsatte fikk besøk, oppga 27,5 % av informantene (19 kvinner) at de mottok besøk en gang i uken, 15,9 % av informantene (11 kvinner) oppga at de kun mottok besøk månedlig. Et mindretall på 4,3 % av informantene (3 kvinner) oppga at de fikk besøk sjeldnere enn månedlig. Tallet var tilsvarende for de som oppga at de fikk besøk oftere enn ukentlig.

7.3.2 Oversikt

Fig. 14: Hvor ofte får du besøk?

7.4 Besøkets lengde

7.4.1 En times varighet

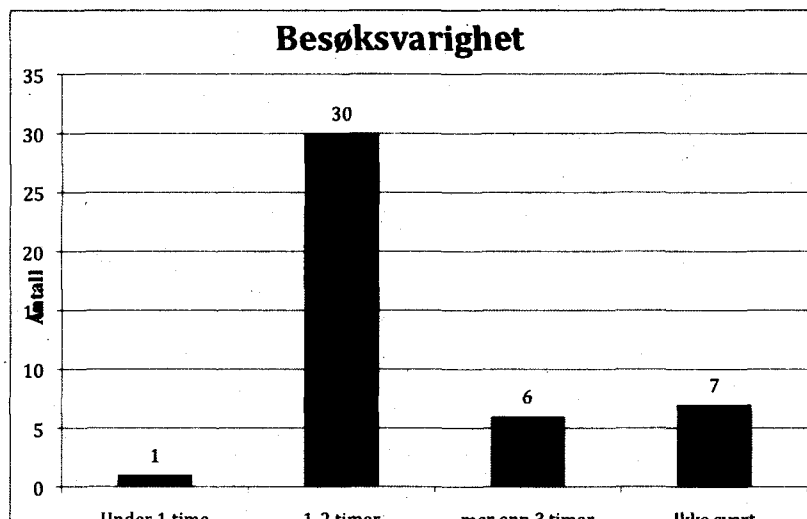
Det store flertallet av informantene, det vil si 43,5 % (30 kvinner), oppga at hvert besøk varte mellom én og to timer. Det mest vanlige var en varighet på en time. Dette stemmer godt overens med kriminalomsorgens retningslinjer hvor det i punkt 3.34 står at besøk som hovedregel skal vare i én time.

Av informantene oppga 8,7 % (6 kvinner) at de hadde besøk på mer enn tre timer. Fire av kvinnene sonet i en åpen anstalt som på grunn av beliggenhet tillot besøk av opptil sju timers varighet. De to andre oppga at de sonet i samme fengsel som ektefellen, og at de av den grunn fikk utvidet samvær en gang i uken.

Kun 1,4 % av informantene (1 kvinne) opplyste at besøket varte mindre enn en time.

7.4.2 Oversikt

Fig. 15: Hvor lenge varer hvert besøk?

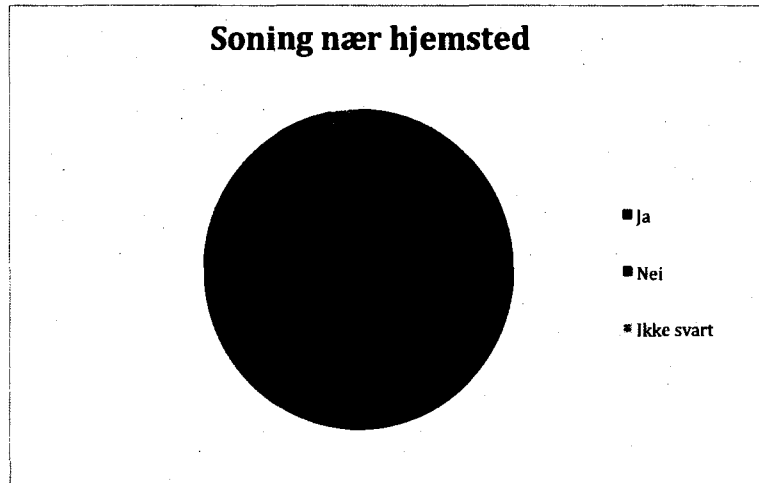
7.5 Påvirkning og opprettholdelse av kontakt med eksternt nettverk

7.5.1 Soning nært eller fjernt fra hjemstedet

Et knapt flertall av informantene, det vil si 51 % (35 kvinner), oppga at de sonet "nær" hjemstedet. I undersøkelsen var ikke "nær" definert nærmere, da hensikten med spørsmålet ikke var å måle avstanden geografisk, men få frem den enkelte innsattes subjektive opplevelse. Hele 46 % (31 kvinner) oppga at de ikke sonet "nær" sitt hjemsted.

JURK bemerker imidlertid at kriminalomsorgen har en plikt til å legge forholdene til rette for at den innsatte skal kunne sone nær sitt hjemsted, jf. straffegjennomføringsloven § 11 første ledd, annet punktum. Dette er for at det skal være enkelt for den innsatte å opprettholde familiære relasjoner, da eksternt nettverk er en forutsetning for en god tilbakevending til samfunnet.

Fig. 16: Soner du nær hjemstedet ditt?

7.5.2 Hvordan avstanden påvirket den innsatte

7.5.2.1 Svarprosent

På spørsmålet om hvordan kvinnene ble påvirket av den geografiske avstanden til sitt hjemsted, familie og nettverk for øvrig, var svarprosenten nede på 47,7 %. Dette har for det første med å gjøre at det var 46 % av informantene (35 kvinner) som oppga at de sonet "nært" hjemstedet, og man kan derfor anta at de ikke følte at de trengte å svare på dette spørsmålet da den geografiske avstanden muligens ikke var betydelig nok. Videre var dette et åpent spørsmål, og svarprosenten blant informantene var generelt lav på denne typen spørsmål.

7.5.2.2 Negativ påvirkning

Kun 4,5 % av informantene (2 kvinner) oppga at dette ikke påvirket dem på noen måte.

Det store flertallet av informantene, det vil si 40,9 % (18 kvinner), oppga at den geografiske avstanden til familie eller øvrig nettverk påvirket dem negativt. 8 kvinner uttrykte spesielt savn til familien. Dette gjaldt særlig dersom de hadde barn.

Mange av de som uttrykte størst negativ påvirkning, var utenlandske innsatte som hadde fast bosted i et annet land enn Norge. En ung kvinne i denne situasjonen sa:

"I feel so bad, because I want to see my family but it's not possible and I can speak with them only one time in a month, and it's so bad because she (my mother) is pregnant." Grunnen til at hun ikke fikk benytte seg av telefon hyppigere, var at fengselet ikke hadde mulighet til å skaffe tolk som kunne oversette hva hun sa slik at fengselsbetjentene kunne forstå hva hun sa. Det bemerkes at fengselet i visse tilfeller kan kreve å lytte til innsattes samtaler av sikkerhetsmessige årsaker, og dersom den innsatte ikke snakker norsk, må man som regel leie inn tolk som kan oversette. Det vil redegjøres nærmere for dette nedenfor under punkt 7.5.2.3.

En annen ga uttrykk for stor frustrasjon fordi hun ikke fikk lov til å snakke direkte med familien sin i hjemlandet. Fordi fengselet av sikkerhetsmessige grunner ønsket å vite hva hun sa til familien i hjemlandet, måtte hun snakke på engelsk til en tolk som så oversatte til familien. Dette betydde at hun ikke fikk høre stemmene til ulike familiemedlemmer. Det bemerkes at tolken var en nabo av hennes familie i hjemlandet som kunne engelsk, og ikke en tolk fengselet betalte for. Det er åpenbart at de to situasjonene som her er beskrevet oppleves som svært belastende på den innsatte.

7.5.2.3 *Bemerkninger til praksisen for telefoning*

Etter kriminalomsorgens retningslinjer heter det i punkt 3.35 at telefoning som hovedregel skal undergis kontroll i fengsler med høyt sikkerhetsnivå. Slik kontroll kan gjøres ved at telefonsamtalen blir avlyttet. Når det er snakk om telefonsamtale mellom en utenlandsk innsatt og vedkommendes familie, vil pålegg av bestemt språkform være nødvendig dersom ingen fengselsbetjenter forstår den innsattes morsmål. Det bemerkes at fengslene etter JURKs erfaring kun i unntakstilfeller har ressurser til å hyre tolk. Retningslinjene legger frem frivillig båndopptak av telefonsamtalene som et alternativ i de tilfellene hvor en utenlandsk innsatt ønsker å snakke direkte til sine pårørende, i stedet for gjennom en person som behersker engelsk. Dette alternativet er det imidlertid svært få utenlandske innsatte som får vite om, da informasjonen de gis hovedsakelig er på norsk og de finner det vanskelig, hvis ikke umulig, å navigere i det norske rettsbildet hva gjelder straffegjennomføring. Det

bemerkes at dette er et alternativ de norske innsatte heller ikke vil kunne informere sine utenlandske medinnsatte om, da problemstillingen for dem er tilnærmet ukjent.

Etter Kriminalomsorgens retningslinjer kan ikke fengselet begrunne mindre telefontid med at de ikke har ressurser til for eksempel å hyre tolk. Det er også mye som taler for at man skal kunne ivareta sikkerhetsmessige hensyn og allikevel la innsatte snakke direkte med sine pårørende. JURK ser i tillegg med alvorlighet på at utenlandske innsatte som på grunn av språkbarriæren vanskelig kan orientere seg i et norsk system og ivareta sine rettigheter utsettes for det som *kan* være regelbrudd fra fengselets side.

7.5.3 Hvordan den avstanden påvirket den innsattes forhold til familien

7.5.3.1 Svarprosent

På spørsmålet om hvordan avstanden påvirket den innsattes forhold til familien var svarprosenten 57,4 % (35 av 61 kvinner). Grunnen til at svarprosenten var så lav kan man anta er de samme grunnene som redegjort for ovenfor.

7.5.3.2 Hovedsakelig negativ påvirkning

Hele 39,3 % av informantene (24 kvinner) oppga at den geografiske avstanden påvirket deres forhold til familien på en negativ måte. Grunnen til denne negative utviklingen var blant annet at det var en psykisk påkjenning for den innsatte eller familiemedlemmene, eller at det var vanskelig å opprettholde nære, familiære bånd på grunn av avstand. En kvinne uttrykte det slik: "*Jeg vil gjerne se mitt barnebarn på 1 år vokse opp, være ordentlig bestemor*".

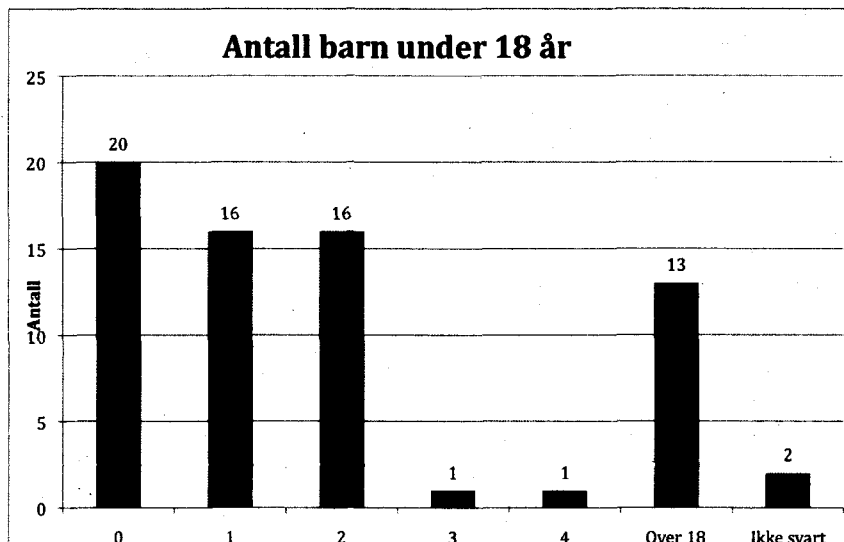
På den annen side oppga 19,7 % av informantene (12 kvinner) at avstanden ikke påvirket deres forhold til familien i det hele tatt. Disse svarene oppsummeres godt ved denne kvinnens uttalelse: "*My relationship with my family is good, it doesn't matter where I am and how far away we are from each other*".

8. BARN OG SAMVÆR

8.1 Antall mødre med barn under 18 år

49,3 % av informantene (34 kvinner) hadde ett eller flere barn under 18 år.

Fig. 17: Hvor mange barn har du?

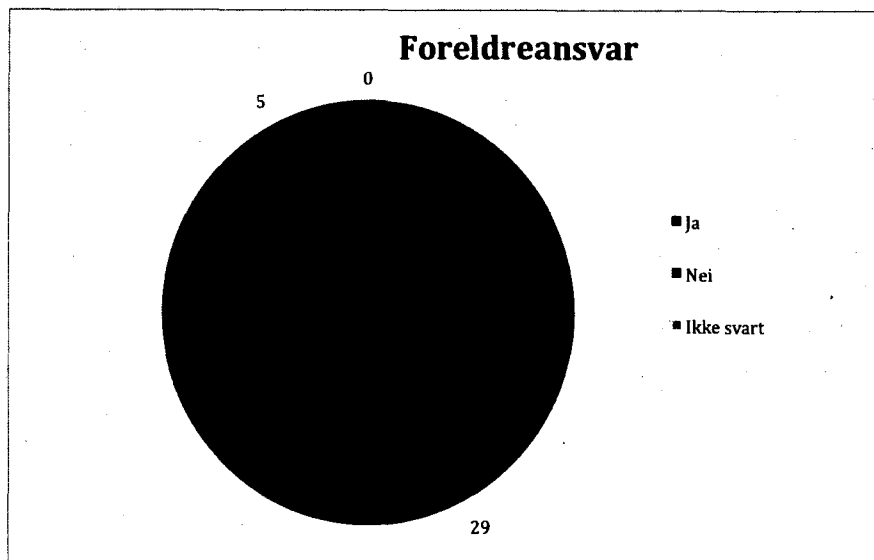
8.2 Foreldreansvar

8.2.1 Flertallet har foreldreansvaret for barna

Av de som hadde barn under 18 år, var det 85 % (29 kvinner) som oppga at de hadde foreldreansvar for barna. Undersøkelsen ga ikke svar på om foreldreansvaret var delt med far til barnet. Kun 15 % (5 kvinner) oppga at de ikke hadde foreldreansvaret for sine barn.

8.2.2 Oversikt

Fig. 18: Har du foreldreansvaret for dine barn?

8.3 Barnas faste bosted

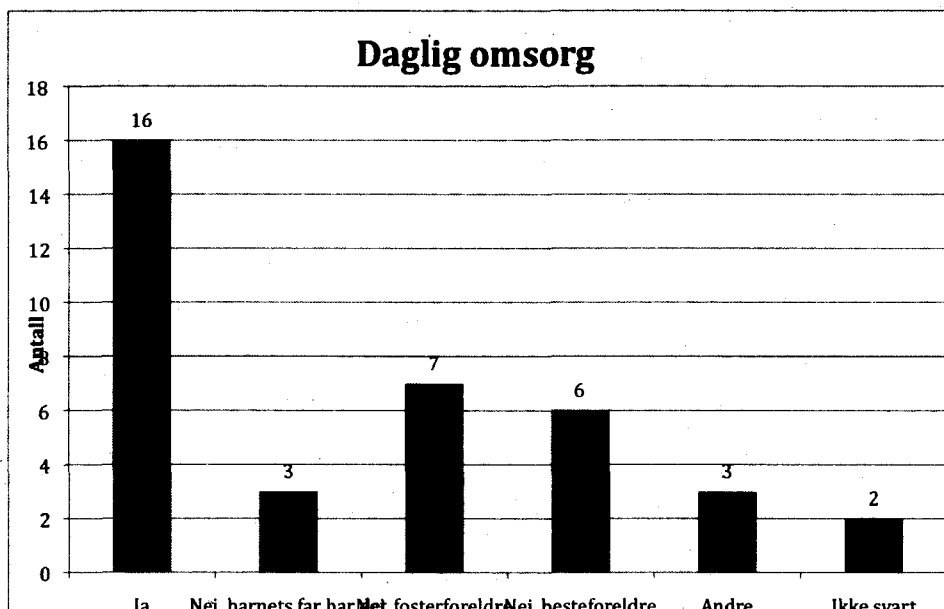
Spørsmålet her var hvor barnet hadde sitt faste bosted når mor ikke var innsatt. Fast bosted ble tidligere kalt "daglig omsorg". Fordi dette er en terminologi som henger igjen i dagligtalen, ble begrepet benyttet i undersøkelsen.

8.3.1 Fast bosted hos mor

Undersøkelsen viser at av de som hadde barn under 18 år, var det 43,2 % av informantene (16 kvinner) som oppga at barna hadde fast bosted hos dem. Vi ser videre at et stort antall av informantene oppga at barna hadde fast bosted hos fosterforeldre. De som hadde barna sine hos fosterforeldre utgjorde 18,9 % av informantene (7 kvinner). Det var 16,2 % av informantene (6 kvinner) som oppga at barna bodde hos barnets besteforeldre. Kun 8,1 % av informantene (3 kvinner) oppga at barna bodde hos barnefaren.

8.3.2 Oversikt

Fig. 19: Hvem har daglig omsorg for barna?

8.3.3 Sammenligning med andre undersøkelser på feltet

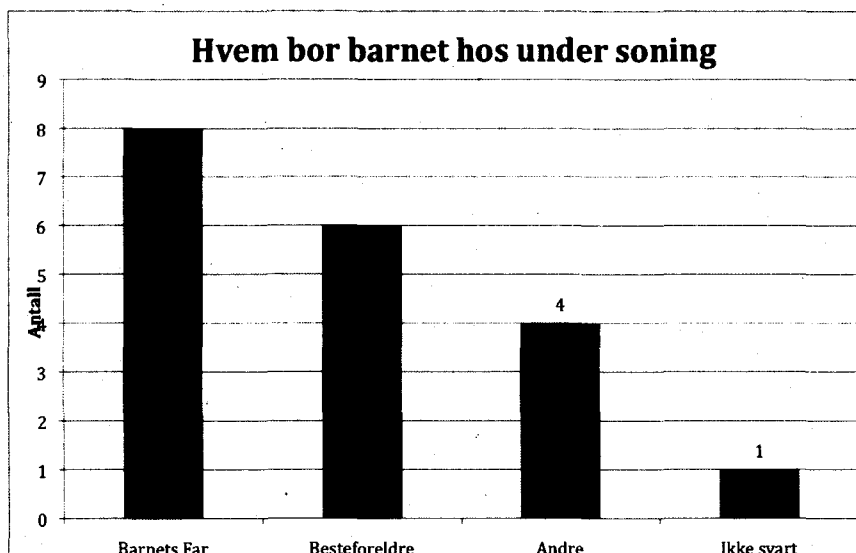
Ifølge Vegheim (1989:33) som dybdeintervjuet kvinnelige innsatte på Bredveit fengsel på slutten av 80-tallet, hadde 9 av de 20 informantene barn. 8 av disse kvinnene opplyste at fosterforeldre hadde den daglige omsorgen for barna forut for det tidspunktet de ble innsatt. Dette vil si at hovedvekten av informantene med barn opplyste at barna hadde fast bosted hos fosterforeldre. Vegheim beskriver videre at den siste kvinnen også fryktet at barnet skulle bli fratatt henne og plasseres i fosterhjem. Haugen (2006:91) beskriver at av 10 informanter var 6 mødre, og 4 av disse hadde barn som ikke bodde fast hos dem, enten ved frivillig eller tvungen plassering. En kan spørre seg om hvorfor JURK i denne undersøkelsen har kommet til et resultat som på dette punktet i stor grad skiller seg fra de tidligere undersøkelser har vist. Dette kan i noen grad forklares i utvalget av informanter. Informantene i de to nevnte undersøkelsene preges av å ha omfattende narkotikaproblem, noe som kan ha en innvirkning på deres evne til å være foreldre. Videre har JURK vært i kontakt med innsatte i flere forskjellige fengsler med ulikt sikkerhetsnivå, og ikke bare fengsler med høyt sikkerhetsnivå som var tilfelle i de to overnevnte undersøkelsene. Det er grunn til å tro at det er mer sannsynlig at kvinner som soner i

lavrisikofengsler ikke har en så omfattende narkotikaproblematikk som kvinner som soner i høyrisikofengsler. Til slutt kan det være en faktor at kvinner som soner i lavrisikofengsler muligens har en svakere tilknytning til kriminelle miljø da sikkerhetsnivået i det fengselet de soner i sier noe om det straffbare forholdets alvorlighetsgrad.

8.4 Hvor barnet bor mens mor soner

Av de som hadde barnet boende fast hos seg, oppga 42,1 % (8 kvinner) at barnet bodde hos barnets far mens moren sonet. 31,6 % av kvinnene som hadde barnet fast boende hos seg (6 kvinner), oppga at barnet bodde hos sine besteforeldre. 21,1 % (4 kvinner) oppga at barnet bodde hos andre under soningen.

Fig. 19: Hvis du utenfor fengselet har barnet fast boende hos deg, hvem bor barnet hos under soningen?

8.5 Samvær med barna under soningen

8.5.1 Samværsrett

Av dem som hadde barn under 18 år hadde samtlige av informantene (29 kvinner) samværsrett med barna sine. Tallene belyser det store behovet for gode besøksmuligheter for barn.

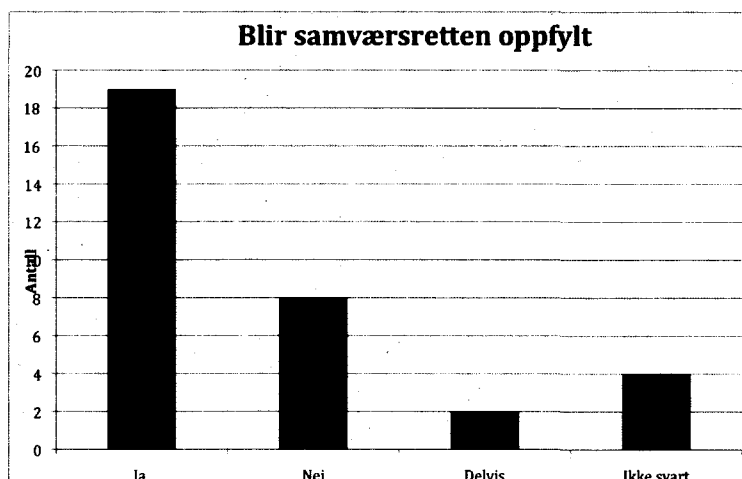
8.5.2 Oppfyllelse av samværsretten

Av dem som hadde barn under 18 år, opplyste 57,6 % (19 kvinner) at samværsretten ble oppfylt. Hele 24,2 % (8 kvinner) opplyste at samværsretten ikke ble oppfylt, mens 6,1 % (2 kvinner) oppga at samværsretten delvis ble oppfylt. Dette er i utgangspunktet et urovekkende antall, særlig dersom dette skyldes forhold på fengselets side.

Imidlertid må dette nyanseres noe; i noen tilfeller oppga kvinnene at det at samværet ikke ble oppfylt skyldtes eksterne faktorer. Noen av informantene opplyste at grunnen til at samvær ikke ble oppfylt var at faren trenerte samværet, da barna hadde fast bosted hos ham. Andre oppga at de ikke ønsker å ha samvær med barna fordi de ikke ville at barna skulle vite at mor var i fengsel. Dette gjaldt særlig innsatte med kortere dommer.

8.5.3 Oversikt

Fig. 20: Blir samværsretten oppfylt?

8.5.3 Rettslig grunnlag og JURKs vurdering

Som nevnt ovenfor, viste det seg at en stor andel av de innsatte som hadde barn hadde foreldreansvar. Det å kunne ha samvær med barna er en viktig del av foreldreansvaret. Barneloven § 42 første ledd sier: "Barnet har rett til samvær med begge foreldre, jamvel om dei lever kvar for seg." I følge en redegjørelse fra 1994 gjennomført av en

gruppe utnevnt av Justisdepartementet, ble bestemmelsen tolket til også å omfatte tilfeller der foreldrene ikke er samlet fordi den ene sitter i fengsel.^{xi} Videre er det fastsatt i straffegjennomføringsloven § 3 andre ledd at fengslet har en plikt til å legge særlig vekt på barns rett til samvær under gjennomføringen av soning.

Det må kunne forlanges at fengslene legger forholdene til rette slik at barnet får oppfylt denne retten. Omfanget av samværet sies det ikke noe om, men her som ellers bør det etter JURKs vurdering tas hensyn til hva som er barnets beste.

8.5 Besøksmuligheter

8.5.1 Tilrettelegging av besøk

Hele 27,8 %, (10 kvinner) av informantene som hadde barn under 18 år, oppga at de syntes det var vanskelig å opprettholde kontakten med barnet under soning. Det som ble fremhevet som problematisk var manglende overnattingsmuligheter, for kort samværstid eller følelsesmessige påkjenninger ved å møte barna innenfor murene. To kvinner oppga i tillegg at besøksrommene var lite tilrettelagt for samvær med barn. Det ble i tillegg fremhevet at overnattingsmuligheter og uteareal var ønskelige tiltak for å bedre forholdene.

Kun 8,3 % av informantene (3 kvinner) med barn under 18 år, mente at opprettholdelsen av kontakten med barna var bra. 2 kvinner oppga at fordi de var på åpen soning, fikk de frigang til å møte barna sine utenfor fengselet i kjente omgivelser. Dette ble fremhevet som svært positivt både for mor og barn.

8.5.2 Rettslig grunnlag

Straffegjennomføringsloven § 31 siste ledd sier: "Fengslene skal legge forholdene til rette for at besøk av barn kan gjennomføres på en skånsom måte." Med dette må man klart kunne si at det ved besøk av barn i fengsel skal legges stor vekt på barnets beste. Dette må da også forstås slik at barna skal ha et så normalt besøksopphold med sin mor som mulig.

8.5.3 Sammenligning med tall fra 2004

Antall kvinner som mente det var vanskelig å opprettholde kontakten med barna under soning har gått markant ned siden 2004 da JURK gjennomførte tilsvarende undersøkelse. Da oppga 46,7 % av informantene at de syntes dette var vanskelig. En av grunnene til dette kan være at det i 2005 ble bygget en besøksleilighet på Bredtveit som i hovedsak skal tilkomme innsatte med barn.

8.5.4 Bemerkninger til besøksleiligheter

JURK finner at selv om tallene fra 2004 har bedret seg hva gjelder gjennomføringen av samvær med barn mens mor soner, er det fortsatt en stor del av de innsatte som mener besøksmulighetene ikke egner seg for barn. JURK bemerker at selv om det nå har kommet besøksleilighet på Bredtveit, er det flere fengsler som ikke har dette, for eksempel Ravneberget som er Norges nest største rene kvinnefengsel. Videre har JURK grunn til å tro at besøksleiligheten på Bredtveit ikke benyttes i så stor grad den var beregnet å kunne benyttes.^{xii} Dens plassering er veldig nær hovedporten til fengselet, og dersom mor og barn vil bruke utearealet, og porten tilfeldigvis åpnes, vil den innsatte lett kunne løpe ut. Fengselet trenger derfor ekstra bemanning når besøksleiligheten skal benyttes. På grunn av generell ressursmangel i kriminalomsorgen mistenker JURK at dette ikke blir prioritert, og at søknader om å benytte besøksleiligheten dermed unødig blir avslått.

8.5.5 Mange får ikke besøk av barna mens de soner

Det JURK synes var særdeles interessant med dette spørsmålet, var at hele 41,6 % (15 kvinner) oppga at de ikke hadde besøk av barnet i fengselet. Dette ble for halvparten begrunnet med at barnet bodde i utlandet eller at den geografiske avstanden mellom fengselet og hjemstedet var for stor til å kunne gjennomføre samvær. Dette på tross av at mor og barn befant seg i Norge. I den resterende halvparten oppga nesten samtlige at grunnen til at barnet ikke kom på besøk var at kvinnen selv ikke ønsket at barnet skulle oppleve samvær med mor i et fengsel. Noen ganger skyltes dette tilbakemeldinger fra barnet, men i de fleste tilfellene oppga kvinnene at det var de som ikke ville at barnet skulle se sin mor i fengsel. Flere av disse kvinnene hadde ikke fortalt barna sine at de var innsatt. Dette var særlig tilfelle dersom kvinnen hadde små

barn eller satt på korte dommer. Det kan være flere grunner til dette, for eksempel dårlige tilbakemeldinger fra barnet eller skamfølelse knyttet til det å være innsatt. Flere undersøkelser har fastslått at kvinnelige innsatte i større grad enn menn stigmatiseres, da en kan si at de er doble lovbrøyttere: de har brutt straffeloven, men også de sosiale og kjønnede normene kvinner er underlagt.^{xiii} Det at kvinnelige innsatte i større grad enn menn stigmatiseres, kan forklare hvorfor noen av informantene ikke har ønsket å belaste sine barn med kunnskap om at mor er i fengsel.

Alle disse kvinnene hadde kontakt med barna via telefon. Særlig de som hadde flere enn ett barn, oppga at de syntes telefontiden per uke var for kort.

8.6 Tilbakemeldinger fra barnet om samværet

8.6.1 Svarprosent

Svarprosenten på spørsmålet om hvilke tilbakemeldinger barnet gav vedrørende samvær var 70,3 % (26 av 37 kvinner) for de som hadde barn under 18 år. Dette kan forklares ved at det var et åpent spørsmål, og at mange informanter ikke svarer på slike spørsmål. Videre var det mange av informantene som hadde barn som oppga at de ikke hadde samvær med barnet mens de sonet av ulike grunner. Til slutt kan det være at barnet ikke har fortalt mor hvordan det opplever samværet.

8.6.2 Påkjenning for barnet

16,2 % (6 av 37 kvinner) oppga at tilbakemeldingene fra barnet var gode, og at det for barnet ikke opplevdes som særlig problematisk å ha mor i fengsel.

8,1 % (3 av 37 kvinner) oppga at barnet var for lite å kunne gi tilbakemeldinger. Det samme antallet oppga at barna ikke visste at mor var i fengsel.

Av informantene med barn under 18 år opplyste 35 % (10 av 37 kvinner) at det å ha mor i fengsel var en påkjenning for barnet. Dette er et høyt tall, noe som belyser hvor viktig det er å ta hensyn til barnas opplevelser når mor soner dom. En av informantene

oppgå at barnet *"savner mamma, vil være her lengre under besøk"*. En annen skrev at barnet etter endt samvær var redd for at moren skulle bli sendt ut av landet, da faren til barnet for tre år siden hadde blitt utvist. Dette opplevdes som en stor påkjenning både for den innsatte, men ikke minst for barnet.

8.6.3 Sammenligning med tall fra 2004

Sammenlikner vi resultatene fra vår undersøkelse med 2004-undersøkelsen, ser vi at det er likheter. Det virker åpenbart at adskillelse fra en omsorgsperson nesten alltid vil oppleves som vanskelig for et barn. Kriminalomsorgen må derfor tenke nye alternativer til samvær enn besøk i fengselet. Bruk av frigang og overnatting er to tiltak som flere ganger er fremhevet som gode alternativer. Det er også nevnt flere ganger at ringetidene til barn bør utvides ytterligere. Videre er overnattingsmuligheter i besøksleilighet etterlyst.

8.7 Forslag om endringer i straffegjennomføringsloven

Den 17.11.11 fremmet Justisdepartementet et forslag om endringer i straffegjennomføringsloven som i den hensikt å styrke barns rettsvern som pårørende ved at hvert fengsel skulle få en barneansvarlig med blant annet med ansvar for at besøk blir tilrettelagt for barn. JURK har i sin høringsuttalelse satt spørsmålsteget ved at barneansvarlig ikke skal være en egen stilling, men et ansvar som bakes inn i en allerede eksisterende stilling. Hvilken stilling det vil bli snakk om, ser ut til å være forskjellig fra fengsel til fengsel. Videre er det ikke avsatt midler til dette, og det er usikkert hvem barneansvarlig svarer til. Uten klargjøring av disse punktene frykter JURK at de gode intensjonene om barneansvarlig vil ha liten praktisk virkning. Høringsfristen var den 17.02.12, og saken er fortsatt under behandling av Justisdepartementet i skrivende stund (07.05.12).

8.8 Tilbakemeldinger fra barn

Undersøkelsen har bare indirekte lagt opp til å finne ut hvordan barn reagerer på å ha en forelder i fengsel ved at de informantene ble spurt om de hadde fått tilbakemeldinger fra barna om hvordan samværet opplevdes for dem. Foreningen for

Fangers Pårørende (FFP) har i samarbeid med Barneombudet ved flere anledninger arrangert workshops for barn med foreldre i fengsel, for å svare på dette. I forbindelse med overnevnte høring gjennomførte de for eksempel en barnehøring, hvor barn hvis foreldre var innsatte uttalte seg blant annet om hvordan de opplevde å komme på besøk til fengselet. De påpekte at fengsler først og fremst tilrettelegger for samvær mellom små barn og deres foreldre, og ikke ungdommer. Imidlertid er det ofte at disse barnepanelene består av barn som har far i fengsel, og ikke mor. JURK henviser uansett til høringsuttalelsen og barnepanelene, da de gir et unikt innblikk i hva som kan gjøres for å tilrettelegge samvær i fengsel mellom barn og unge og deres respektive foreldre.

9. AKTIVITETER I FENGSELET

9.1 Sysselsetting

9.1.1 Antall svar

På dette spørsmålet hadde informantene mulighet til å nevne flere alternativer, da flere innsatte benytter seg av flere av de tilbudene som finnes i fengselet. Det er derfor totalsummen av svarene er høyere enn antall informanter.

9.1.2 Arbeid eller sysselsetting

Det var hele 45,2 % av informantene (28 kvinner) som oppga at de arbeidet under soningen. Denne kategorien omfatter flere forskjellige former for arbeid, for eksempel såkalt tillitsverv som "gangjente", det vil si vasking av fellesarealer i fengselet, klesvask eller kjøkkentjeneste. Dette er jobber som er ettertraktet fordi de gir de innsatte ekstra betalt. Videre fungerer noen fengsler, for eksempel Ravneberget, som underleverandør for en bedrift og de innsatte sysselsettes dermed ved å montere sammen enkle deler. Noen fengsler har en annen løsning. Dette gjelder for eksempel Bredtveit. De innsatte har her anledning til å tilbringe dagene på systua, hvor de kan strikke tøy, male kort eller bilder, tove, hekle eller sy. Gjenstandene som de innsatte lager blir så solgt på Bennys Butikk like ved Oslo fengsel.

Kun 2,4 % av de innsatte oppga at de hadde eksternt arbeid. Disse satt i anstalter med åpen soning.

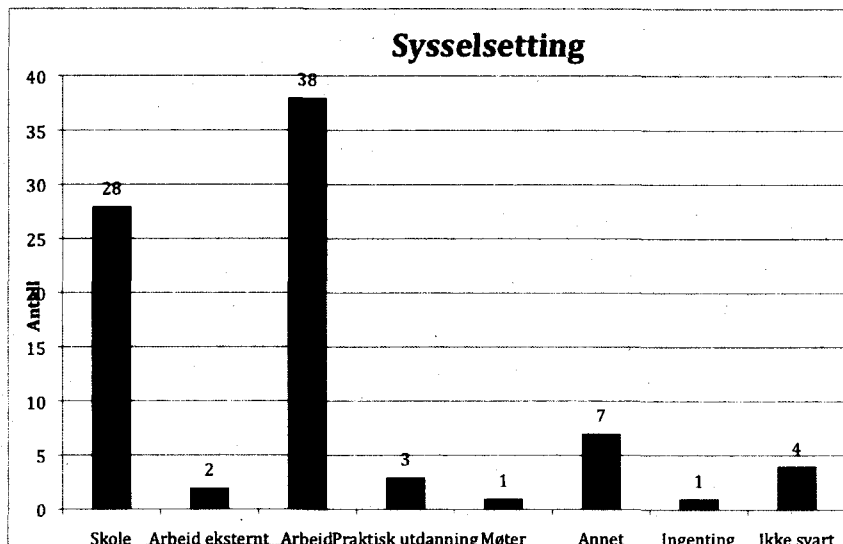
9.1.3 Skole

Totalt 33,3 % av informantene (28 kvinner) oppga at de gikk på skole mens de sonet. Denne kategorien inneholder også flere ulike alternativer. Noen fengsler gir tilbud om videregående opplæring for de innsatte som ikke har fullført videregående. Andre gir tilbud om norskopplæring for de som ikke behersker norsk, engelskkurs for de som ikke har lært dette språket eller muligheten til å ta datakortet. Noen av de innsatte trakk frem at særlig engelskkursene hadde lange ventelister, og noen med lengre dommer hadde ventet så lenge som to år da JURK gjennomførte undersøkelsen. En annen ting som ble nevnt av noen innsatte, var at særlig utenlandske innsatte kun fikk

tilgang til et begrenset antall skoletimer per uke. Dette kunne for eksempel være to ganger to timer i uken. De innsatte gav uttrykk for at dette var for lite, og at dette førte til mye dødtid på cella.

9.1.4 Oversikt

Fig. 21: Hvordan er du sysselsatt i fengselet?

9.2 Vurdering av sysselsettingen

9.2.1 Svarprosent

De innsatte ble bedt om å beskrive de positive og negative sidene ved sysselsettingen i fengselet. Også her ser vi at det er en relativt lav svarprosent. Når det kom til de positive sidene ved sysselsettingen, var det 26,1 % av informantene (18 kvinner) som ikke svarte, mens hele 43,5 % (30 kvinner) ikke svarte på spørsmålet om de negative sidene. Grunnen til dette kan være at informantene først måtte svare på om de syntes sysselsettingen var positivt eller negativt, for så å begrunne svaret kvalitativt. Erfaringsmessig er det relativt få som svarer på slike åpne spørsmål sammenlignet med mer lukkede spørsmål hvor man kun trenger å krysse av.

Her hadde informantene mulighet til å beskrive både positive og negative sider ved sysselsettingen, så antall svar er til sammen høyere enn antall informanter.

9.2.2 Positive sider

Flertallet av informantene, det vil si 50,7 % (35 kvinner), mente sysselsettingen i fengselet var positiv, uavhengig om den innsatte gikk på skole eller falt under kategorien arbeid. Tre kvinner nevnte i tillegg gode lærere som en av grunnene til at de syntes skolen i fengselet var et positivt tiltak. Flere nevnte også at det var særdeles positivt å kunne få relevant erfaring til livet etter endt soning. En kvinne sa det slik: *"(positivt) at du får med deg kompetansebevis ut i det daglige etterpå"*.

4,3 % av informantene (3 kvinner) nevnte muligheten til frigang som svært positiv. Disse fikk blant annet frigang til skole og arbeid utenfor fengselet.

Det var 4,3% (3 kvinner) som oppga at de ikke visste hva som var positivt med tiltakene i fengselet fordi de akkurat hadde startet soningen og dermed ikke hadde noen erfaring på dette området.

Kun 13 % (9 kvinner) mente at det overhode ikke var noe positivt ved tiltakene. Flere av informantene som oppga dette var misfornøyd med skoletilbudet. Dette kom særlig fra innsatte med høyere utdanning. En kvinne uttrykte det på denne måten: *"Veldig dårlig tilbud til de som har utdanning"*. En annen kvinne gav uttrykk for at hun savnet muligheten til å fortsette allerede påbegynt høyere utdanning innenfor fengselet.

9.2.3 Negative sider

49,3 % av informantene (34 kvinner), oppga at det fantes negative aspekter ved sysselsettingstilbudene i fengselet. Av de som var misfornøyd med tilbudene, svarte 12 kvinner at det var for få plasser på arbeid eller skolen. Dette førte til lange ventetider og mye tid på cella. En av kvinnene uttrykte dette slik: *"jeg synes det er et minus at det ikke er så mange arbeids- og skoleplasser. Det resulterer i at det er*

mange sitter på cella og blir mer utagerende, selv om de egentlig vil ut og gjøre en forskjell i deres liv.”

Hele 12 kvinner oppga at de syntes det tilbudet som eksisterte var for lite variert. Flere av disse kvinnene trakk også frem at de opplevde å få tilbudt aktiviteter som ikke var særlig interessante for kvinner. Dette gjaldt de som sonet i blandede fengsler hvor kvinner er en minoritet.

Fire kvinner oppga at de syntes fengselet manglet et godt tilbud til de som hadde fullført videregående eller hadde en eller annen form for høyere utdanning. En sa det slik: *”Skole/studieopplegget fungerer ikke. Ingen/liten hjelp til å få sendt inn e-mail (oppgaver), til å låne kopimaskiner eller bruke internett for å søke i UB etter litteratur”.*

9.2.4 Saker fra LDO om sysselsetting i kriminalomsorgen

JURK finner det interessant at informantene oppgir et lite variert yrkesrettet tilbud, og at dette sammenlignes med de tilbudene menn har under soning. I 2006^{xiv} kom Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) til at sysselsettingstilbudet på Bredtveit ikke var brudd på likestillingsloven da tilbudet var mer omfattende enn de innsatte ved WayBack hadde anført. Justisdepartementet hadde kommet med en redegjørelse som tilbakeviste at kvinnelige innsatte i Bredtveit fengsel ikke hadde gode sysselsettingsmuligheter. I en annen avgjørelse fra 2006^{xv} som gjaldt Bergen fengsel kom LDO til det ikke var brudd på likestillingsloven at menn og kvinner ikke hadde like tilbud hva gjaldt skole og arbeid. Ifølge LDO var disse forskjellene saklig begrunnet. Ombudet var imidlertid skeptisk da kvinner så ut til å bli indirekte diskriminert i og med at de, i motsetning til menn, ikke fikk tilbud om fag de etterspurte, men LDO hadde ikke grunnlag for å konkludere når det gjaldt dette spørsmålet.

9.2.5 Annen forskning på området

Nordlandsforskning har i en rapport fra 2008^{xvi} sett på hvilke faktorer som gjør at sysselsetting under soningen blir arbeidskvalifiserende for den innsatte og forbereder

vedkommende til et liv etter endt soning. Rapporten peker hovedsakelig på fire kriterier: forankring (den innsatte må ha eierskap til hva hun fyller tiden med under soningen), kontinuitet (muligheten til å bygge videre på tidligere kunnskap), sammenheng (viktigheten av å se arbeidet under soning i sammenheng med livet den innsatte ønsker å leve etter endt soning) og relevans (hverdagen under soning må oppleves som meningsfull for den innsatte). Det konkluderes blant annet med at arbeidet innsatte tar del i synes å være gammelmodig og utdatert, og gi begrensede muligheter på arbeidsmarkedet^{xvii}.

Når det gjelder kvinners sysselsetting under soning, kommer Nordlandsforskning til at arbeids- og aktivitetstilbudet er preget av håndarbeids- og husflidsproduksjon, og enkle pakke- og sorteringsoppgaver, eller jobb i fengselets kjøkkendrift eller vaskeri. Kvinners arbeidstilbud preges med andre ord av et tradisjonelt kjønnsrollemønster^{xviii}. Rapporten trekker også frem at kriminalomsorgen synes å ha færre forventninger til hva kvinnelige innsatte skal prestere i en arbeidssituasjon enn det menn forventes å gjøre. Dette forklares fra de ulike fengslenes side med at kvinners problemstillinger er mer sammensatte enn menns (psykisk helse, rusproblematikk, sosiale utfordringer m.v.), og at dette gjør at arbeidslederne i de avdelingene som sysselsetter kvinner legger mer vekt på sosial trening og aktivisering, enn yrkeskvalifisering^{xix}.

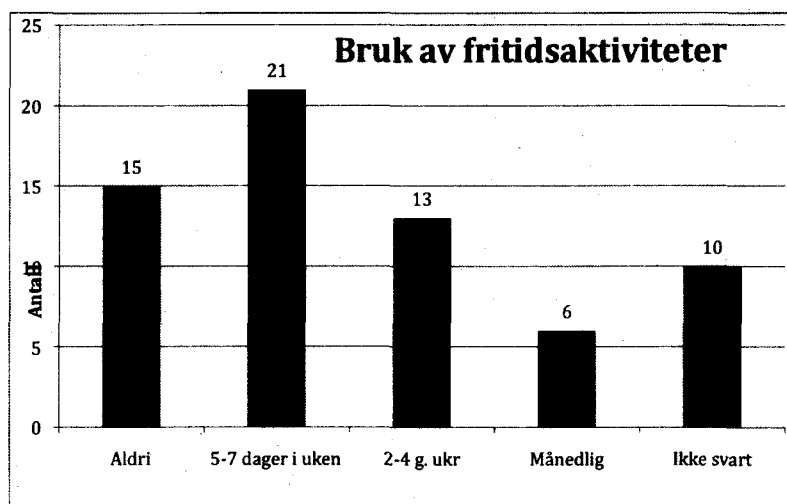
Denne undersøkelsen støtter i stor grad det som Nordlandsforskningen fant i 2008. JURK vil i kapittel 14 komme med konkrete forslag til hvordan denne situasjonen kan bedres.

9.3 Trening og fritid

På spørsmålet om hvor ofte de innsatte benyttet seg av fengselets fritidsaktiviteter, svarte hele 30,4 % av informantene (21 kvinner) at de benyttet seg av tilbudet fem til sju ganger i uken, mens 18,8 % (13 kvinner) oppga at det for deres vedkommende var to til fire ganger i uken. Det store flertallet av informantene benyttet seg av treningstilbudet i fengselet, som regel treningsrom, men også gruppetreninger, for eksempel i form av ballspill.

21,7 % av informantene (15 kvinner) oppga at de aldri benyttet seg av fritidstilbudet.

Fig. 22: Hvor ofte benytter du deg av de fritidsaktivitetene som finnes i fengselet?

9.4 Fritidsaktiviteter som savnes

9.4.1 Oversikt

Flere av informantene i blandede fengsler foreslo egen trening for kvinner. En av de innsatte svarte: "Kunne gå/jogge. Evt. aerobics til jenter, grupper som bare jenter er med på for eksempel håndarbeid, samtalegrupper." En annen svarte: "Mer jentetrening".

9.4.2 Bemerkninger

Ifølge straffegjennomføringsloven § 21 skal kriminalomsorgen "legge forholdene til rette for at de innsatte skal få tilbud om deltagelse i aktiviteter på fritiden, herunder mulighet for fysisk aktivitet". Her understrekes det av lovgiver at de innsatte skal ha en reell mulighet for å utøve fysisk aktivitet under soning. Loven skiller ikke mellom kvinnelige og mannlige innsatte. Tilbudene skal være like godt tilrettelagt for kvinner som for menn. Resultatene fra denne undersøkelsen antyder at dette ikke alltid er tilfelle, hvilket etter JURKs oppfatning er kritikkverdig.

10. FENGSELSPERSONALET

10.1 Tillit til betjentene

10.1.1 De som har tillit til betjentene

På spørsmålet om de innsatte hadde tillit til betjentene, svarte 31,9 % (22 kvinner) bekreftende. Flere av de som hadde svart ja begrunnet dette med at de følte at taushetsplikten ble fulgt. Andre trakk frem betjentenes personlige egenskaper som særlig tillitsvekkende. En kvinne uttrykte det slik: *"Jeg er meget imponert over at de er så hyggelige og hjelpsomme her, dette skaper et mye bedre miljø enn jeg hadde forventet"*. Det som er interessant er at det er spesielt to fengsler som har utmerker seg hvor en høy andel av informantene oppga at de hadde tillit til betjentene. En av disse anstaltene er en anstalt med åpen soning (Sandefjord), mens den andre er et høysikkerhetsfengsel (Skien). Dette viser at godt miljø og tillit kan eksistere uavhengig av i hvilken anstalt man befinner seg i.

10.1.2 Tillit til noen av betjentene

Hele 46,4 % av informantene (32 kvinner) oppga at de hadde tillit til noen av betjentene. Dette er det klare flertallet, og ble for det meste begrunnet med at det var individuelle forskjeller betjentene imellom. De som svarte at de ikke stolte på betjentene oppga stort sett de samme begrunnelsene. Det som særlig ble fremhevet av flere av informantene var at betjentene ga de innsatte forskjellig og motstridende informasjon hvis de innsatte stilte dem spørsmål. En kvinne sa det slik: *"det er veldig forskjellig svar å få når man spør om noe, og de bruker lang tid på å gjøre noe"*. En annen uttalte: *"De er inkonsekvente og man vet ikke hva man skal forholde seg til"*. En tredje fortalte at: *"Jeg føler at det generelt er for dårlig informasjon å få i fra betjentene om rettigheter og muligheter vi innsatte har. De har liten innsikt i hva som står i straffegjennomføringsloven, tolkning av denne, og generelt om lovverket. Flere passer ikke til å ha en slik jobb i hele tatt, de kommuniserer ikke godt med mennesker"*. Dette er dessverre et velkjent problem som JURK har møtt flere ganger tidligere. Informasjonsflyten innad i fengsler er ofte dårlig, og informasjonen ser ut til å stoppe opp, noe som også fremgår av funnene i undersøkelsen.

Et annet punkt som ble trukket frem var at noen av betjentene ble beskrevet noe uegnet til å ha en slik maktposisjon. En av kvinnene beskrev det på denne måten: *"Det er noen om ikke eier respekt for deg, viser hvem som bestemmer, de kan bruke uttrykk som det driter jeg i og sånne svar er ikke noe særlig"*.

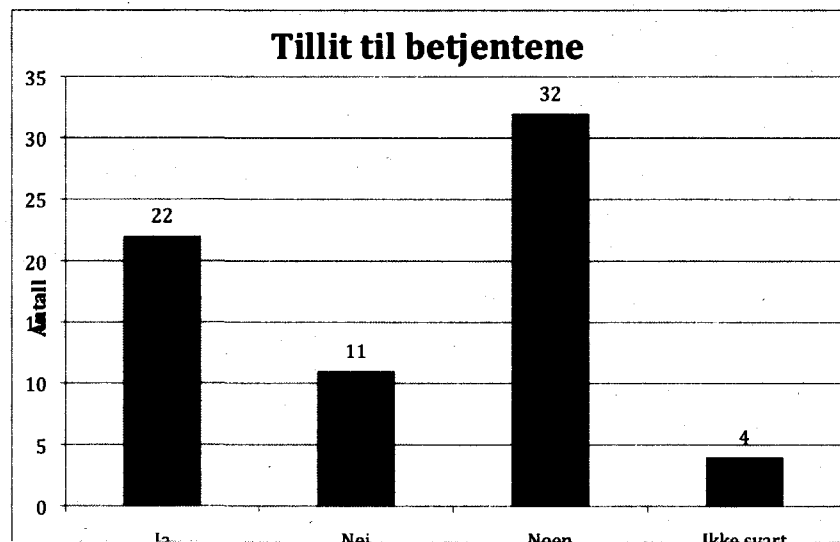
Noen av de innsatte uttrykte at det uansett var vanskelig å ha tillit til betjentene på grunn av den posisjonen de var i. En av kvinnene sa blant annet at: *"jeg aldri vil ha 100 % tillit til dem. Vi er stadig på hver vår side av loven"*. Dette viser hvilke utfordringer fengselsbetjentene står overfor i og med at det kan være vanskelig å skape tillit i en ubalansert maktsituasjon.

10.1.3 Ingen tillit

Flere av de som oppga at de ikke hadde tillit til betjentene i det hele tatt, begrunnet dette med at de hadde inntrykk av at taushetsplikten ikke ble overholdt. En av kvinnene fortalte at: *"når man forteller noe så blir det skrevet ned i vaktjournalen, slik at alle kan lese det"*. En annen sa at: *"de snakker sammen om alt"*. En tredje sa det så klart som: *"taushetsplikten overholdes ikke"*.

10.1.4 Oversikt

Fig. 23: Har du tillit til betjentene?

10.2 Kontaktbetjent

10.2.1 Beskrivelse av ordningen

Kontaktbetjenten er en tjenesteperson med et særlig ansvar for å følge opp den enkelte innsatte under straffegjennomføringen eller varetektsoppholdet.^{xx}

En viktig forutsetning for en god straffegjennomføring er at dagliglivet i fengslene fungerer tilfredsstillende og bygger opp under motivasjons- og læringsprosesser. Det viktigste bidraget for å nå denne målsettingen skjer i det daglige samspillet mellom innsatte og ansatte.

Sammen med framtidsplanlegging og programvirksomhet er kontaktbetjentordningen et viktig virkemiddel for en mer målrettet og systematisk gjennomføring av fengselsoppholdet. Kontaktbetjentens oppgaver vil variere noe fra fengsel til fengsel, men hovedfunksjonene vil være å:^{xxi}

- ha ansvar for at den innsatte får informasjon om fengselet, samt rettigheter og plikter
- gi den innsatte en innføring i kontaktbetjentens oppgaver og avgrensning av disse
- gjennomføre kartlegging av problemer, behov og ressurser snarest mulig etter innsettelsen
- støtte og motivere den innsatte til å arbeide konstruktivt med sitt opphold i fengselet
- være bindeledd mellom den innsatte og fengselet for øvrig
- medvirke i framtidsplanleggingsprosessen
- bistå ved henvendelser utad, for eksempel til sosialkontor, arbeidskontor og skolemyndigheter

10.2.2 Tillit til kontaktbetjenten

En høy andel av informantene, 63,8 % (44 kvinner), svarte at de hadde tillit til sin kontaktbetjent. Vi forutsetter at den enkelte innsatte kjente sin kontaktbetjent bedre enn hun kjente de øvrige betjentene. Tallene kan dermed tyde på at desto mer den

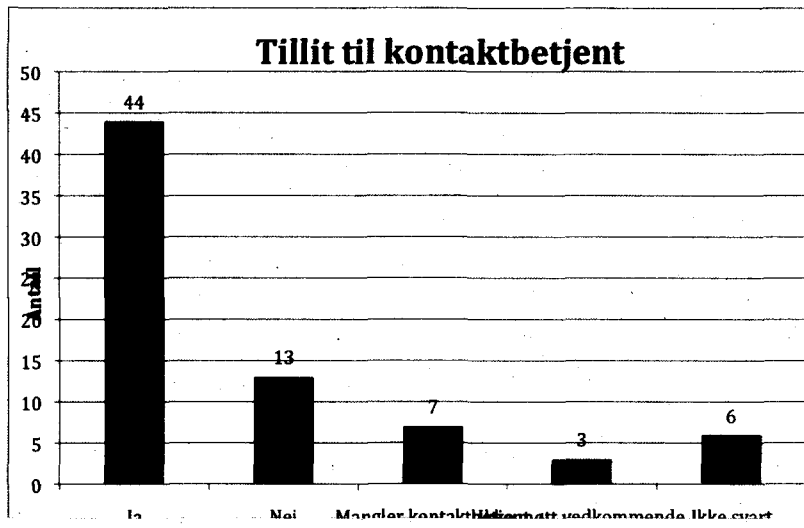
innsatte kjenner betjentene, desto større tillit utvikles. Dette ga også noen av de innsatte uttrykk for: *"Du kjenner betjentene på din egen avdeling bedre enn du kjenner så mange av dem rundt i huset"*.

Totalt 18,8 % av informantene (13 kvinner) oppga at de ikke hadde tillit til sin kontaktbetjent.

Det som kanskje er det mest kritikkverdige er at 10,1 % av informantene (7 kvinner) oppga at de ikke hadde kontaktbetjent på det tidspunktet da JURK gjennomførte undersøkelsen. Det kan være legitime grunner til dette, for eksempel at den innsatte nettopp hadde påbegynt soningen, og at fengselet ikke hadde gitt vedkommende en kontaktbetjent. Imidlertid vil det være veldig uheldig om dette er et uttrykk for fengselets eventuelle manglende oppfølging av de innsatte. Mange innsatte, for eksempel utenlandske innsatte, har ikke ressurser til å ivareta sin rettsstilling innenfor fengselets murer, og er dermed helt avhengig en kontaktbetjent som kan ta seg av dette. Det bemerkes at det å ikke få tildelt noen kontaktbetjent dessverre er et problem som også har vist seg i tidligere undersøkelser. I Haugen (2010:110) hadde 3 av de 10 informantene ingen kontaktbetjent å forholde seg til selv om de hadde sonet en lang stund allerede. JURKs funn i denne undersøkelsen kan derfor være uttrykk for en utfordringen kriminalomsorgen fortsatt står overfor.

10.2.3 Oversikt

Fig. 24: Har du tillit til din kontaktbetjent?

10.3 Vurdering av kontaktbetjentordningen

10.3.1 Svarprosent

Når det gjaldt spørsmålet om hva de innsatte synes om kontaktbetjentordningen, var svarprosenten på 75,4 %. Grunnen til at denne var så lav kan igjen være fordi dette var et åpent spørsmål.

10.3.2 Fornøyde med ordningen

Hele 34,7 % av informantene (24 kvinner) svarte at de stilte seg positive til kontaktbetjentordningen. Begrunnelsene varierte noe, men de fleste kvinnene oppga at dette var fordi det var en ordning som så ut til å fungere *"Veldig bra, greit å ha en å forholde seg til når det kommer til personlig prat"*. Det ble også fremhevet av flere at det opplevdes som *"veldig greit å ha en fast person å forholde seg til. Slipper jo forklare samme historien gjentatte ganger"*. Det virker som flere av informantene satte pris på den personlige oppfølgingen som en kontaktbetjent kunne bistå med. En kvinne fortalte det på denne måten: *"jeg synes det er en kjempefin ordning, Han/Hun kan sette seg mer inn i hvordan vi har hatt det og har det under soning, og hjelpe oss mer. Vi må selvsagt ville det selv, skal det fungere..."*.

10.3.3 Mer eller mindre misfornøyde med ordningen

Totalt 18,8 % av informantene (13 kvinner) oppga at de var misfornøyd med kontaktbetjentordningen. 11,6 % (8 kvinner) hadde motstridende erfaringer med kontaktbetjentordningen, både gode og mindre gode. Mange av informantene uttrykte lignende begrunnelser, det vil si at kontaktbetjentene på en eller annen måte ikke gjorde jobben sin. Et eksempel på dette var at betjentene var utilgjengelige. En kvinne uttrykte det slik: *"som oftest har de ikke tid, det er som oftes at man har avtaler, men så går det i vasken fordi det skjer andre ting på huset."* En annen fortalte at: *"I have to wait long time before I can speak with her."* De innsatte som hadde noe negativt å si om ordningen, mente gjennomgående at kontaktbetjentene hadde for lite tid til hver enkelt innsatt. JURK er kjent med at noen fengsler opererer med to kontaktbetjenter fordi mange betjenter arbeider deltid og ikke er på huset hver dag. Dette tilfredsstiller behovet for tilgjengelighet, og ble også foreslått som en løsning av noen innsatte. Det

er også rimelig å anta at mer tid sammen med kontaktbetjenten ville økt tilliten både til denne og de øvrige betjentene, slik at fengselsoppholdet ville føles tryggere.

Hvorvidt betjentene gjorde jobben sin eller ikke, virket for noen av informantene å være svært avhengig av hvilken person man hadde med å gjøre, noe som kan vises ved vitnesbyrdet til en av kvinnene: *"Synes det er bra at vi har en kontaktbetjent, men det bli av fort forskjellsbehandling når det gjelder søknader osv. Har du en god kontaktbetjent kan du få et helt annet utfall på en søknad enn hvis du har en kontaktbetjent som ikke er god på å skrive vedlegg eller snakke godt for seg."*

10.3.4 JURKs vurdering og annen forskning på området

Det er klart at kontaktbetjenter har en dobbeltrolle som kan være vanskelig å forholde seg til for innsatte. Kontaktbetjentene skal på den ene siden være den innsattes tillitsperson i fengslet, mens de ansatte samtidig har ansvaret for å utføre visitasjoner, urinprøver og lignende kontroll- og sikkerhetstiltak. Imidlertid er de, som tidligere redegjort for, helt uvurderligere for at innsatte skal kunne ivareta sin rettsstilling.

Nordlandsforskning kom i en undersøkelse^{xxii} fra 2008 til at nyinnsatte i stor grad fikk viktig informasjon om fengselet, samt sine rettigheter og plikter fra andre innsatte. Nordlandsforskningen konkluderte med at kontaktbetjentordningen kun i varierende grad ser ut til å fungere etter intensjonen om å gi den innsatte rettighetsinformasjon. Dette resultatet stemmer i stor grad overens med det JURK har kommet frem til, da det ser ut til at det er svært personavhengig hvorvidt kontaktbetjentordningen fungerer.

10.3.5 Utenlandske, kvinnelige innsatte som en spesielt sårbar gruppe

Hvis norsktalende innsatte synes det er vanskelig å få dekket sitt behov for rettighetsinformasjon, er dette enda vanskeligere for utenlandske innsatte. Under punkt 5.5 om morsmål, er kommunikasjonsutfordringer mellom fengselet og innsatte som ikke snakker norsk, tatt opp. Disse utfordringen gjør seg særlig gjeldende når kontaktbetjenten skal videreformidler informasjon til den innsatte. JURK har gjennom sin saksbehandling møtt mange innsatte som ikke snakker norsk, og som ikke får den

informasjonen de ber om. Dette skaper forvirring, og ikke minst stor frustrasjon for den innsatte. JURK vil komme tilbake til dette i kapittel 14.

10.4 Kontaktbetjentens kjønn

10.4.1 Ingen betydning

På spørsmål om de innsatte foretrakk at kontaktbetjenten hadde et bestemt kjønn, svarte 61 % (42 av informantene) at dette var uten betydning. De fleste som begrunnet dette uttrykte at personlighet eller personlige egenskaper var viktigere enn kjønn. En av kvinnene sa det slik: *"Det viktigste er at man kan stole på vedkommende."* En annen mente at: *"så lenge det er gjensidig respekt, man blir behandlet skikkelig, er kjønn uten betydning."*

10.4.2 Preferanser

Av de som hadde en preferanse, var det en noe større andel som ønsket kvinnelig kontaktbetjenter, 23 % av informantene (16 kvinner), enn de som ønsket mannlige, 9 % (6 kvinner). Dette ble blant annet begrunnet med at kvinnelige betjenter forsto kvinnelige innsatte bedre enn sine mannlige kollegaer: *"Føler de forstår meg bedre."* Et fåtall av kvinner begrunnet det at de foretrakk kvinnelige betjenter med at de hadde opplevd traumatiske hendelser hvor menn var involvert. En fortalte at: *"Jeg har ingen tillit til menn i det hele tatt. Har vært utsatt for vold hele mitt liv fra jeg var 3 år av menn."*

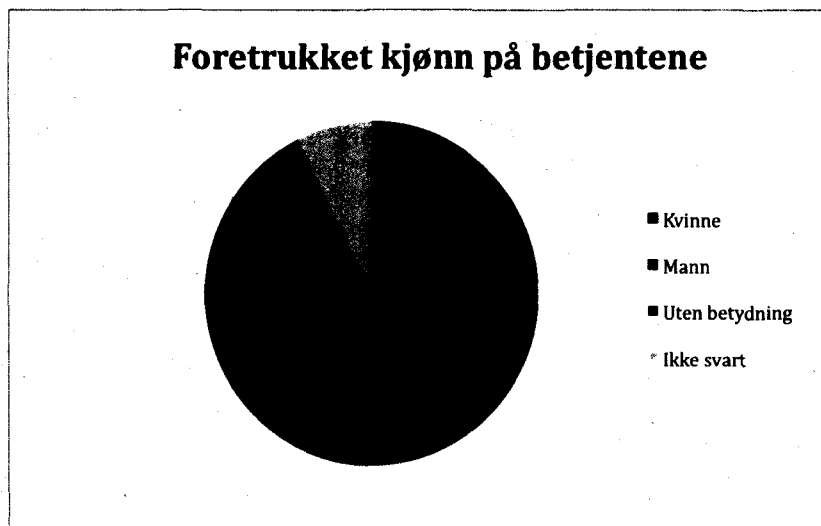
De som oppga at de foretrakk mannlige betjenter, begrunnet dette hovedsakelig med at de gikk bedre overens med menn enn med kvinner. En av de innsatte sa blant annet: *"Basic kjemi. Generelt sett forholder jeg meg bedre til menn enn kvinner"*. Et fåtall begrunnet denne preferansen med at kvinnelige betjenter var mer brutale enn menn: *"Liker ikke kvinner i mannsdominerte yrker. De er så ekstreme i forhold til sine mannlige kollegaer, som om de skal bevise noe."*

JURK bemerker at det synes som om ikke kontaktbetjentens kjønn, men personlige egenskaper er avgjørende for om kontaktbetjentordningen fungerer eller ikke.

Imidlertid virker det som om noen av de som foretrekker å ha kvinnelige kontaktbetjenter fremfor mannlige har denne preferansen fordi de har traumatiske erfaringer knyttet til menn. JURK bemerker at dette er svært legitime grunner fengselet åpenbart bør ta i betraktning ved tildeling av kontaktbetjent.

10.4.3 Oversikt

Figur 23: Hvilket kjønn foretrekker du at kontaktbetjenten din har?

11. KVINNEFENGLER VERSUS BLANDEDE FENGLER

11.1 Rene kvinnefengsler

11.1.1 Antall informanter som sonet i rene kvinnefengsler

Totalt 58,0 % av informantene (40 kvinner) oppga at de sonet i et rent kvinnefengsel. Av de som sonet i kvinnefengsel, var det 73,5 % (25 kvinner) som delte erfaringer fra kvinnefengslet. JURK bemerket at hver av informantene hadde adgang til å oppgi både positive og negative erfaringer.

11.1.2 Negative erfaringer

Av de som delte erfaringer (25 kvinner), oppga 16 kvinner at de hadde negative tanker rundt det å sone i rene kvinnefengsler. Nesten samtlige oppga at intriger, baksnakking og lignende var grunner til at de hadde disse negative erfaringene. En sa det slik *"Kvinnene kan være veldig stygge mot andre jenter. Og det blir mye personlige angrep og drittsnakk"*. En annen uttrykte at: *"Kvinner har en tendens til å lage mer drama enn nødvendig, baksnakking og sjalusi, gjelder dog ikke alle, men flertallet... Trives best i blandet fengsel"*. Tre kvinner oppga at det var materielle mangler ved fengselet som var grunnen til de negative erfaringene. Disse kvinnene sonet i et fengsel hvor det var flere innsatte som delte rom, og de oppga at de negative erfaringene var knyttet til plassproblemer og lite privatliv. I to av de rene kvinnefengslene, Ravneberget og Sandefjord, er det slik at flere innsatte deler celler. Det må understrekes at det kun var i ett av disse fengslene som det å sove på dobbeltrom ble trukket frem som et problem.

11.1.3 Positive erfaringer

13 kvinner oppga at de hadde positive erfaringer ved det å sone i kvinnefengsler. Her var begrunnesene mer spredt. Flertallet (9 kvinner) dro imidlertid frem at det var lettere å finne tonen med kvinnelige innsatte. En uttrykte at: *" (...) mange som har de samme tanker og erfaringer, med tanke på barn og familie hjemme."*

5 av kvinnene oppga at det positive med kun å sone sammen med andre, var at de slapp å sone med menn. En uttrykte at det med at: *"man slipper det seksuelle"*

presset". Flere av disse kvinnene dro frem at de hadde opplevd seksuelle eller andre former for overgrep. Disse negative erfaringene hadde menn i sentrum, og dette førte til at mange av dem hadde et problematisk forhold til menn i dag. En av kvinnene sa det slik: *"De fleste av oss kvinner i fengsel har vært utsatt for overgrep av menn, vil man ha hjelp, må man vekk fra menn i en periode."* Dette samsvarer med JURKs erfaringer fra vårt arbeid med innsatte. Mange av de klientene vi ender opp med å skrive søknader om voldsoffererstatning for, har vi først fått kontakt med under vårt oppsøkende arbeid i fengsel. Flere av fengselsbetjentene JURK har vært i kontakt med, både i forbindelse med undersøkelsen og tidligere, opplyser også at mange av de kvinnene som soner har vært utsatt for overgrep fra menn. Mange av fengselsbetjentene mener derfor at det er en forutsetning for at disse kvinnene skal kunne tre ut av gamle adferdsmønstre, at de soner adskilt fra menn. Flere undersøkelser bekrefter at mange kvinnelige innsatte har vært utsatt for seksuelle overgrep^{xxiii}. Haugen (2006:64) oppdaget videre at flere av informantene beskrev et seksuelt miljø i blandingsfengsler, og flere av dem hadde opplevd å bli seksuelt trakassert av sine mannlige medinnsatte.

11.1.4 Oversikt

Fig. 25: Soner du i et rent kvinnefengsel?

11.2 Blandede fengsler

11.2.1 Antall som sonet i blandede fengsler

Det var 49 % av informantene (34 kvinner), oppga at de sonet eller hadde sonet i et blandet fengsel, det vil si et fengsel hvor både menn og kvinner soner sammen. 71,1 % (27 kvinner) av de som oppga at de sonet i et blandet fengsel, begrunnet dette.

11.2.2 Positive erfaringer

Det var 57,9 % av de som oppga at de sonet i blandet fengsel (22 kvinner) som hadde positive tanker rundt det å sone i en slik anstalt. Begrunnelsene varierte. Majoriteten mente at miljøet ble bedre dersom menn og kvinner sonet sammen. En av de innsatte utrykte det på denne måten: *"Synes det er greit med blanding for det har ofte en tendens til å bli intriger med damer så menn roer alt litt ned."* Andre mente at treningstilbudet var bedre i blandingsfengsler enn det var i rene kvinnefengsler. Noen fremhevet at de ulike kvinneavdelingene var isolert fra mannsavdelingene, og at dette var positivt.

11.2.3 Negative erfaringer

Kun 10,5 % av informantene (4 kvinner) oppga at de hadde negative erfaringer rundt det å sone i blandet fengsel. Begrunnelsene varierte mellom det at kvinnene var for isolert og ikke fikk nok kontakt med de mannlige innsatte, til at det var for mye kontakt med de mannlige innsatte, og at sysselsettings- og treningstilbudene var dårligere for de kvinnelige innsatte enn de var for de mannlige.

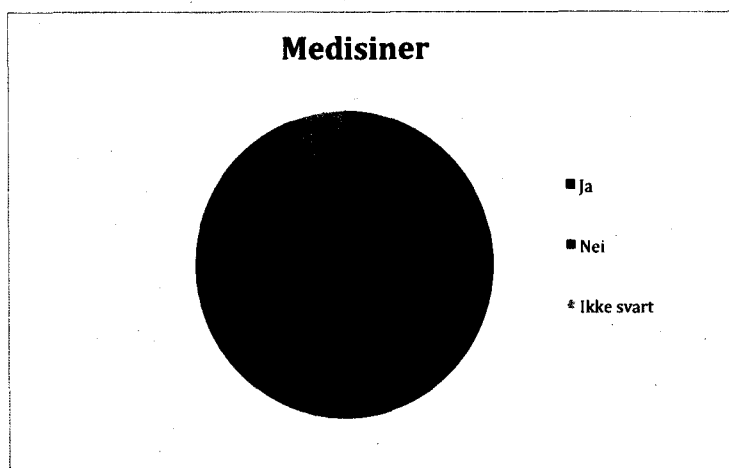
12. HELSE I FENGSEL

Kommunehelsetjenesteloven § 2-1, jf. § 1-3 nr. 1 bokstav e) fastslår at kommunene skal sørge for nødvendig helsehjelp til innsatte i den kommunen der fengselet ligger. Innsatte skal ha den samme tilgang på helsetjenester som andre. Dette fremgår blant annet av normalitetsprinsippet^{xxiv} som slår fast at innsatte har de samme rettighetene innenfor som utenfor fengselets murer. Normalitetsprinsippet skal kun begrenses av sikkerhetsmessige grunner. Det skal imidlertid bemerkes at det finnes relativt mange slike begrensninger, for eksempel kontrolltiltak ved telefoning, og de ulike fengslene er gitt stor grad av fritt skjønn når det gjelder fastsettelsen av innsattes rettigheter.

12.1 Medisinering under soningen

Over halvparten av kvinnene, 57 % av informantene (39 kvinner), gikk på medisiner foreskrevet av lege før soningen ble påbegynt. Undersøkelsen gir ikke svar på hva slags medisiner det er tale om. Det kan dreie seg om alt fra astma- eller diabetesmedisiner, til medisinering av psykiske plager. Konklusjonene som kan trekkes på dette punkt er derfor begrenset. Det er imidlertid grunn til å se nærmere på de innsattes fortsatte bruk av medisiner under soningen, og hvilke helsemessige konsekvenser dette medførte for den enkelte innsatte.

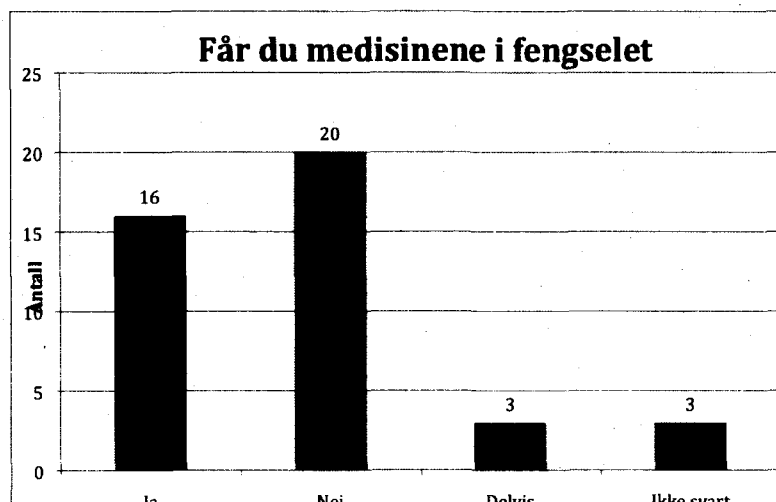
Fig. 26: Gikk du før soningens påbegynnelse på medisiner foreskrevet av lege?

12.2 Bruk av medisiner under soning

Rundt 44,4 % (16 av 36 kvinner) av de som brukte medisiner før soningen, fortsatte med den samme medisinen under soningen. 8,3 % (3 av 36 kvinner) oppga at de fikk noen av medisinene, men ikke alle. Hele 55,6 % (20 av 36 kvinner) oppga at de ikke fikk de samme medisinene mens de sonet.

Fig. 27: Hvis ja, får du foreskrevet de samme medisinene i fengselet?

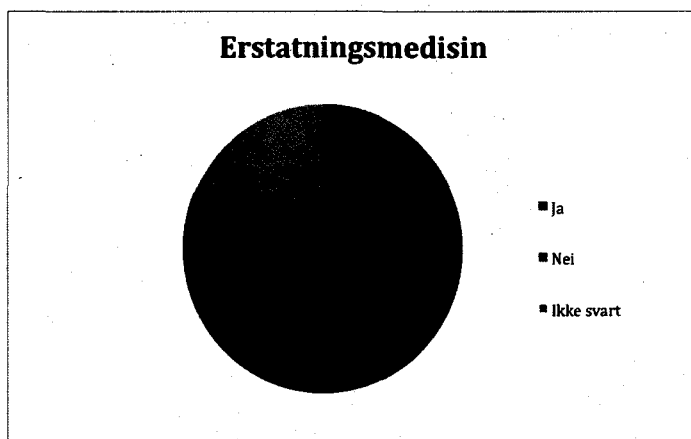

12.3 Bruk av erstatningsmedisin under soning

Av de som *ikke* fortsatte med den samme medisinen, oppga 40,7 % (11 av 27 kvinner) at de heller ikke fikk en erstatningsmedisin. Undersøkelsen gir ikke grunnlag for å si noe nærmere om begrunnelsen for dette.

Av de som ikke fortsatte med den samme medisinen, var det også 40,7 % (11 av 27 kvinner) som oppga at de *fikk* en erstatningsmedisin.

Fig. 28: Hvis nei, får du erstatningsmedisin?

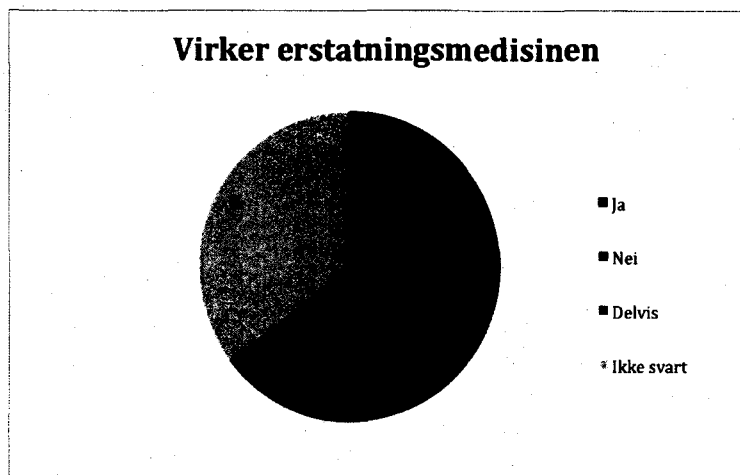

12.4 Virkningen av erstatningsmedisinen

Av de som fikk erstatningsmedisin, var det 3 kvinner som oppga at erstatningsmedisinen virket tilfredsstillende. 2 kvinner oppga at erstatningsmedisinen ikke virket, mens 6 kvinner oppga at de virket delvis tilfredsstillende. Det må bemerkes at 6 ikke svarte på dette spørsmålet.

Det var tolv kvinner som utdypet hvordan erstatningsmedisinen påvirket dem. Kun 1 av kvinnene oppga at erstatningsmedisinen ikke gjorde noe fra eller til på hvordan hun hadde det. 11 informanter oppga at de ble negativt påvirket av erstatningsmedisinen. Det som gikk igjen av reaksjoner var angst, depresjon og søvnløshet.

Fig. 29: Hvis du får erstatningsmedisin, virker den tilfredsstillende?

12.5 Helsepersonell

12.5.1 Tilfredsstillende møte med helsepersonell

På spørsmål om de innsatte fikk treffe den type helsepersonell de følte de trengte når de hadde behov for det, svarte 36 % (24 kvinner) ja. En av deltakerne i undersøkelsen uttalte i denne forbindelse at hun en dag *"fikk vondt i en tann, tannlege dagen etter."*

12.5.2 Manglende møte med helsepersonell

Hele 31 % av informantene (21 kvinner) oppga at de ikke fikk treffe helsepersonell når de hadde behov for det. Blant de som svarte at de ikke fikk tilgang til helsepersonell, var begrunnelsene varierte. Enkelte opplevde at helsepersonellet ikke hadde tid til å møte dem, eller at helsehjelpen på andre måter var mangelfull. En av kvinnene fortalte at: *"Legen skal ha deg fortrest mulig ut, maks 5 min"*. En annen uttrykte blant annet: *"legen tar oss ikke alvorlig"*. Flere innsatte støttet denne uttalelsen. Det ble blant annet sakt at helsepersonellet noen ganger beskyldte de innsatte for å simulere sykdommene som de beskrev. En tredje fortalte at hun led av depresjon, men kun fikk beskrevet medisiner uten terapibehandling ved siden av. Dette var fordi hun ikke fikk tilgang til psykolog i fengselet. Mangel på psykologer i fengsel var noe flere av informantene nevnte som problematisk.

Mange av informantene trakk også frem at lang ventetid var en annen hindring. En av de innsatte JURK møtte oppga at legetimen hun hadde fått i fengselet var på et tidspunkt etter at hun skulle bli løslatt. En annen oppga at hun hadde ventet i over to måneder på å få treffe lege.

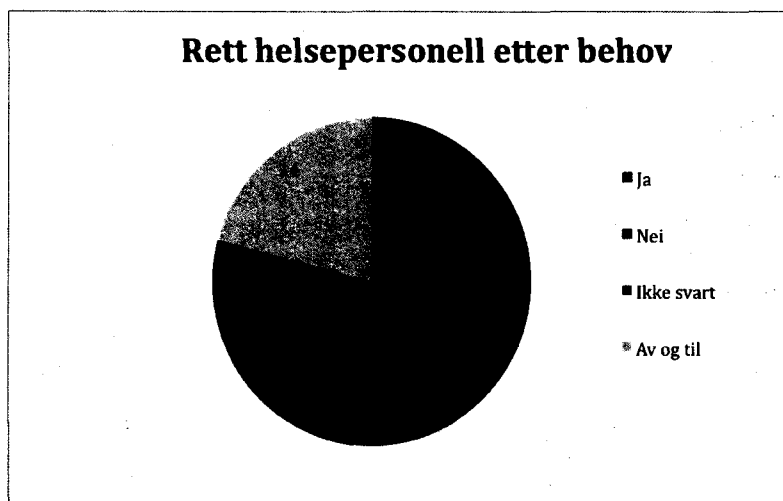
12.5.3 JURKs erfaringer og bemerkninger

Dette stemmer også overens med JURKs erfaringer fra vår oppsøkende virksomhet i fengsler. I 2010 skrev vi, som et resultat av manglende psykologtilbud i et fengsel, en klage til den aktuelle fylkeskommunen. Det ble i etterkant åpnet tilsynssak mot fengselet på grunn av denne klagen. Resultatet fra undersøkelsen kan på dette punktet tyde på at mangel på psykologbehandling er et problem i flere norske fengsler.

JURK ser det som svært alvorlig at helsetilbudet for kvinnelige innsatte ikke fungerer tilfredsstillende. Innsatte skal ha de samme helserettigheter som andre, og til den grad det er behov for spesialistbehandling, kan ikke økonomiske hensyn medføre at tilbudet blir dårligere. Dette punktet vil det redegjøres for nærmere i det følgende under punkt 11.6.3.

12.5.4 Oversikt

Fig. 30: Får du treffe den type helsepersonell du føler du trenger når du har behov for det?

12.6 Rettighetsinformasjon om helse i fengslet

12.6.1 De som har fått slik informasjon

Av informantene var det 21,7 % (15 kvinner) som svarte at de hadde fått rettighetsinformasjon om helse i fengselet. JURK bemerker at dette er et meget lavt antall.

12.6.2 De som ikke har fått slik informasjon

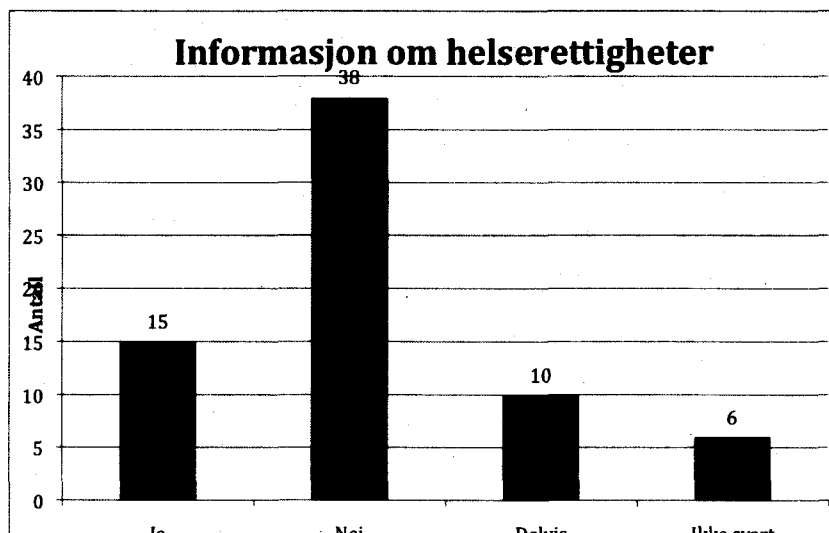
Det var 55,1 % (38 kvinner) som svarte at de ikke hadde fått rettighetsinformasjon om helse i fengselet, mens 14,5 % (10 kvinner) oppga at de kun delvis hadde fått dette. Hva som er begrunnelsen for dette, er uvisst. En stor del av rettighetsinformasjonen de innsatte får, kommer fra andre innsatte. Dette kan skape problemer for utenlandske innsatte som ikke behersker det språk de andre innsatte snakker. Videre er det nærliggende å tro at den informasjonen som går fra innsatt til innsatt ikke alltid er korrekt, og kan til og med kan være svært mangelfull.

12.6.3 Hvorfor rettighetsinformasjon om helse rettigheter er viktig for kvinnelige innsatte

Flere undersøkelser har gjentatte ganger vist at kvinnelige innsatte ofte sliter med et sammensatt sykdomsbilde. St.meld. nr. 37 (2007-2008) fremhever at mange kvinnelige innsatte sliter med fysiske og psykiske lidelser. Amundsen (2008/2009) konkluderer med at kvinnelige innsatte ofte har et så sammensatt sykdomsbilde at det ikke vil være tilfredsstillende å bare legge til rette for individuell oppfølging under soningsforholdet. Amundsen fant også at få av kvinnene oppsøkte hjelp for å få bukt med disse problemene. Dette viser at det er svært viktig for kriminalomsorgen å gi kvinnelige innsatte rettighetsinformasjon om helse i fengselet, da denne gruppen ofte sliter med et spesielt utfordrende sykdomsbilde.

12.6.4 Oversikt

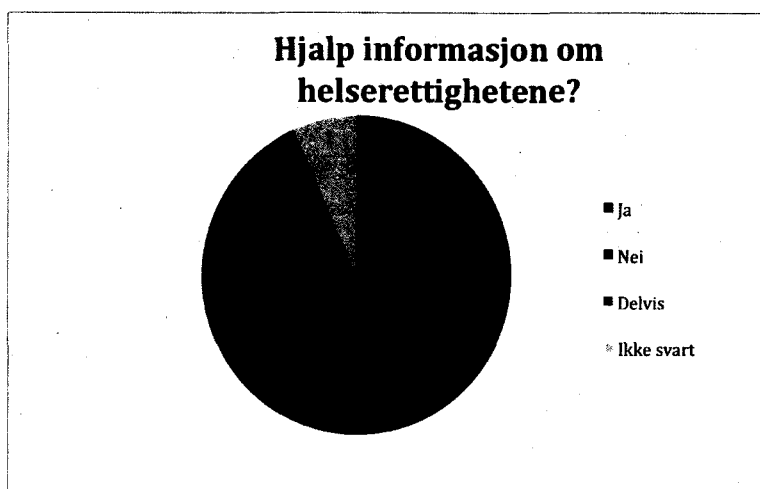
Figur 31: Har du fått informasjon om dine rettigheter i forhold til helse i fengslet?

12.7 Vurdering av den rettighetsinformasjonen om helserettigheter som ble gitt

Av de som opplyste at de hadde fått informasjon om helserettigheter, svarte 47 % (7 kvinner) at informasjonen hadde vært nyttig og hadde hjulpet dem. 20 % av informantene (3 kvinner) oppga at informasjonen ikke hjalp dem, mens 27 % oppga at informasjonen kun hadde hjulpet delvis.

Fig. 32: Hjalp informasjonen deg?

13. SIKKERHETSROUTINER I FENGSELENE

13.1 Begreper

Sikkerhetsrutinene i fengslene skal ivareta de innsatte og ansattes trygghet, og hindre at nye straffbare handlinger begås.

Med sikkerhetsrutiner forstås blant annet bruk av tvangsmidler som sikkerhetscelle, sikkerhetsseng, isolasjon og håndjern. Tvangsmidlene har til formål å bidra til ro, orden og disiplin i fengslet. Videre omfattes undersøkelse av innsattes person, rom eller eiendeler for å forebygge uorden eller straffbar handling. Begrensede bevegelsesmuligheter i fengslene, brev og besøksforbud, og innskrenking av telefontid er også tiltak for å ivareta sikkerheten.

13.2 Sikkerhetscelle og isolat

13.2.1 Begreper som kilde til misforståelse

I denne delen av undersøkelsen spurte JURK om de innsatte hadde sittet på sikkerhetscelle og/eller isolat.

En sikkerhetscelle er en naken celle, uten annet enn et hull i gulvet som fungerer som toalett. Med isolat forstås hel eller delvis utelukkelse fra fellesskapet i fengslet for forebyggende eller reaksjonsmessige formål.

Begrepene sikkerhetscelle og isolat er ikke definert nærmere i undersøkelsen. Av denne grunn er det en mulighet for at spørsmålene kan ha blitt misforstått. For eksempel er det ikke usannsynlig at en som har sittet på en sikkerhetscelle svarer at hun har sittet på isolat og motsatt. Begrepene brukes også om hverandre i enkelte fengsler.

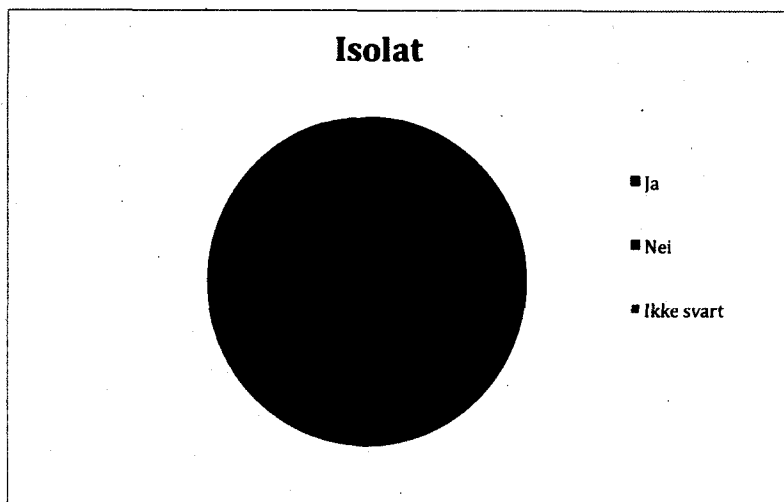
13.2.1 Isolat

Til sammen var det 30 % av de innsatte (21 kvinner) som opplyste at de hadde sittet i isolat, mens den store majoriteten på 65% av informantene (45

kvinner), oppga at de ikke hadde sittet i isolat.

13.2.3 Oversikt

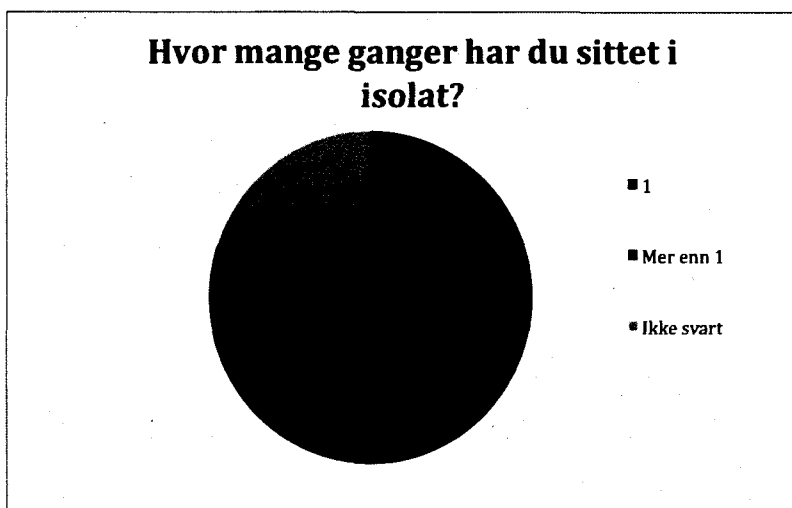
Fig. 33: Har du sittet på isolat?

13.3 Antall ganger i isolat

Av de som oppga at de hadde sittet i isolat, oppga majoriteten på 65 % av informantene (13 kvinner) at dette kun hadde skjedd én gang. Bare 15 % av informantene (3 kvinner) oppga at de hadde sittet i isolat mer enn én gang.

Fig. 34: Hvis ja, hvor mange ganger?

13.4 Sikkerhetscelle

Kun 9 % av informantene (6 kvinner) oppga at de hadde sittet på sikkerhetscelle. Av disse oppga 50 % (3 kvinner) at de hadde sittet på sikkerhetscelle én gang. De resterende kvinnene hadde enten sonet i sikkerhetscelle henholdsvis to og fem ganger.

Fig. 35: Har du sittet på sikkerhetscelle?

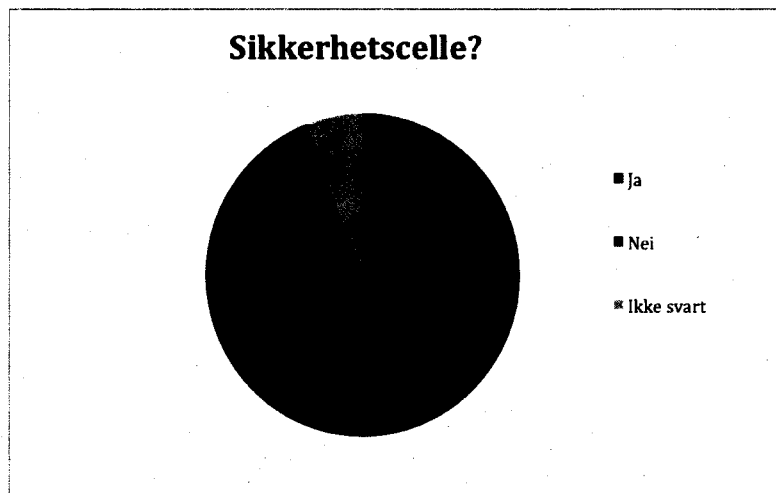
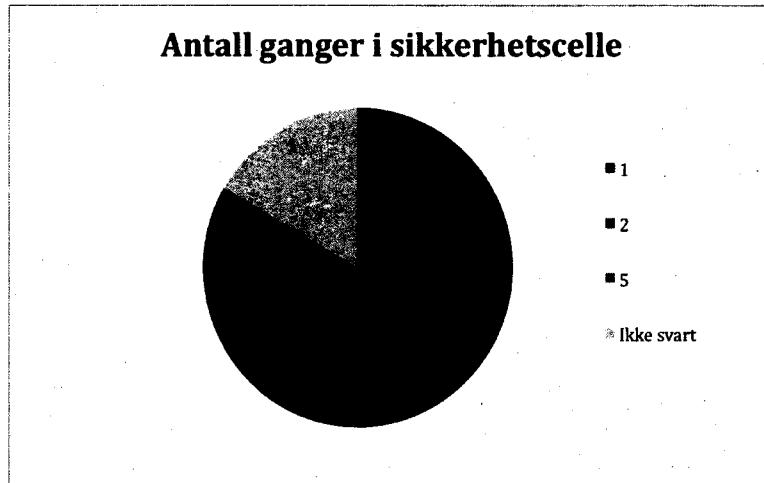

Fig. 36: Hvis ja, hvor mange ganger?

13.5 Kommentarer til sikkerhetsrutinene

I denne delen av undersøkelsen spurte JURK de innsatte om de hadde kommentarer til sikkerhetsrutinene i fengslene.

13.5.1 Svarprosent og misforståelse av spørsmålet

Svarprosenten på dette spørsmålet var på 40,6 % (28 kvinner). Dette gjør det vanskelig med sikre tolkninger og slutninger på bakgrunn av undersøkelsen på dette området. Dette er også, som tidligere nevnt, et problem med åpne spørsmål.

10 % av de som svarte på spørsmålet (3 kvinner) misforsto spørsmålet, og trodde det var snakk om sikkerhetsrutiner ved for eksempel brann. JURK var klar over denne mulige misforståelsen og det ble presisert ved hver gjennomgang at spørsmålet var om man hadde kommentarer til tvangsmidler som ransaking, visitering og så videre. Grunnen til at dette ble ordlyden var at da JURK gjennomførte undersøkelsen i 2004, ønsket ikke Justisdepartementet at ordlyden skulle være "kontrolltiltak".

13.5.2 Nødvendige sikkerhetstiltak

Hele 46,7 % av de som svarte på dette spørsmålet (14 kvinner) mente at sikkerhetsrutinene var bra, greie nok eller nødvendige. Disse svarene kan oppsummeres i uttalelsen til en av informantene: *"De er jo strenge, men nødvendige"*. Andre uttrykte til og med at de var bra med strenge kontrolltiltak. I tillegg var det 20 % av de som hadde svart på spørsmålet (6 kvinner) som oppga at de ikke hadde noen kommentarer til fengselets sikkerhetstiltak. Dette kan tyde på at sikkerhetsrutinene hovedsakelig gjøres på en måte som ikke opplevd som unødvendig inngripende på den innsatte, noe JURK finner svært positivt.

13.5.3 Inngripende

Videre var det 23,3 % av de som svarte på spørsmålet (7 kvinner) som oppga at sikkerhetstiltakene opplevdes som inngripende. I denne forbindelse uttalte en av de innsatte blant annet at sikkerhetsrutinene var *"fullstendig overdrevet m.h.t. kroppsvisitering, mistanker ved besøk etc."* En annen uttrykte at hun syntes det var

"nedverdige å strippe og sitte på huk etter besøk av foreldre. Den positive gleden av å få besøk varer kun til strippinga."

14. TILBAKEVENDINGEN TIL SAMFUNNET

14.1 *Fengselsstraffens formål*

Straff har flere formål. Blant annet har straff til hensikt å virke allmennpreventivt og individualpreventivt. Med allmennprevensjon menes at straffen skal virke avskrekkende og holdningsskapende på folk. Når samfunnet pålegger en lovbrøyer straff, gir dette et klart signal om at den straffbare handling ikke er akseptert. Med individualprevensjon menes at straffen skal gi den som blir straffet et motiv til å avholde seg fra å begå flere lovbrudd i fremtiden. Straffen skal virke uskadeliggjørende, avskrekkende og forbedrende. Videre blir straff definert og oppfattet som et onde.

JURK ønsket i denne delen av undersøkelsen å finne ut om straffen har hatt den virkningen den er tilsiktet.

14.2 *Straffens individualpreventive effekt*

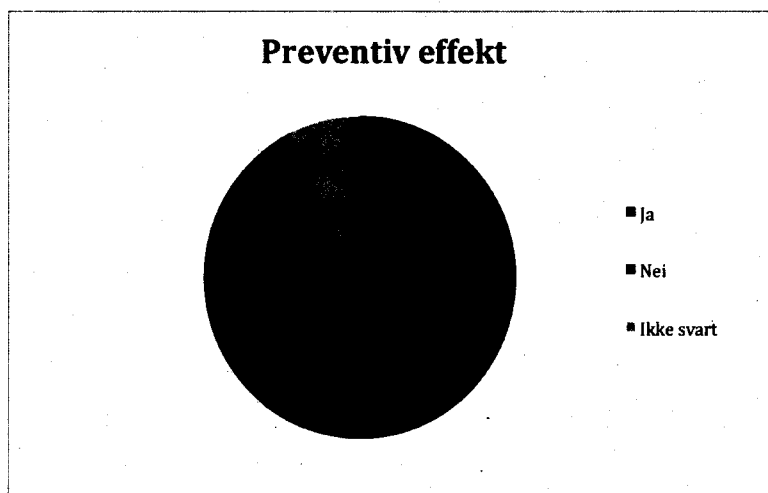
Et knapt flertall på 51 % av informantene (35 kvinner) oppga at fengselsstraffen i seg selv ikke hadde noen individualpreventiv effekt. Av disse var det 15 kvinner som begrunnet svaret. Nesten halvparten av de som begrunnet svaret sitt, svarte at grunnen til at fengselsstraffen ikke ville føre til at de etter løslatelsen ville unngå kriminell aktivitet, var at fengselets ulike program ikke forberedte dem slik at de kunne klare seg i samfunnet uten å ty til kriminelle handlinger. En av kvinnene uttalte at: *"føler ikke at det er noe rehabilitering, du får ikke hjelp til problemene dine."* Svaret på dette spørsmålet må ses i sammenheng med et senere spørsmål om hvordan soningen forberedte den innsatte til tilbakevendingen til samfunnet.

Videre oppga 3 kvinner at straffen ikke gjorde noe fra eller til fordi de var uskyldig dømt. De kunne ikke unngå ny kriminalitet i fremtiden av den enkle grunn at de ikke hadde begått noen kriminell handling i utgangspunktet.

5 kvinner oppga at det var personlige valg, lojalitet til familie og lignende, helt uavhengig av straffen i seg selv, som avgjorde om de kom til å begå nye kriminelle

handlinger. En av kvinnene uttrykte det slik: *"Soningen min vil ikke ha noen betydning for meg ang. nye lovbrudd. Jeg vil klare meg fint i jobb, sosialsamvær osv."*

Fig. 37: Tror du soningen vil gjøre slik at du ikke begår nye lovbrudd i fremtiden?

14.3 Fengselets rolle i forberedelsen til tilbakevendingen til samfunnet

14.3.1 Dårlig forberedelse til tilbakevendingen til samfunnet

Det store flertallet av kvinnene, det vil si 43 % (30 kvinner), svarte at fengselet ikke på noen måte forberedte dem på tilbakevendingen til samfunnet. De innsatte hadde ulike forklaringer på dette. Flere av kvinnene oppga at det var vanskelig å få noe uttelling av fengselsoppholdet når man sonet korte dommer. En av informantene sa det slik: *"Hvis lang dom er det mulig å få forberedt noe – med kort lar det seg dårlig gjøre."*

Andre innsatte forklarte dette med at fengselet manglet kompetente ansatte, eller ansatte i det hele tatt, som kunne hjelpe de innsatte med å vende tilbake til samfunnet. En av de innsatte uttrykte: *"Det er ingen snakk om [forberedelse til tilbakevendingen til samfunnet]. Regner med at de ikke har kompetanse. Den eneste sosialkuratoren her har vært sykemeldt i hele høst. Er akkurat kommet tilbake, og 100-vis står på venteliste. De har ingen vikarer og hun jobber 40 % nå. Utrolig, men sant."*

Noen innsatte mente på sin side at fengselet kun var en oppbevaringsinstitusjon som skal utøve frihetsberøvelsen av personer for en gitt tidsperiode. En av de innsatte uttalte at hun hadde: *"null progresjon. Jeg hare er her (...) for en stund i min tid"*.

14.3.2 God forberedelse

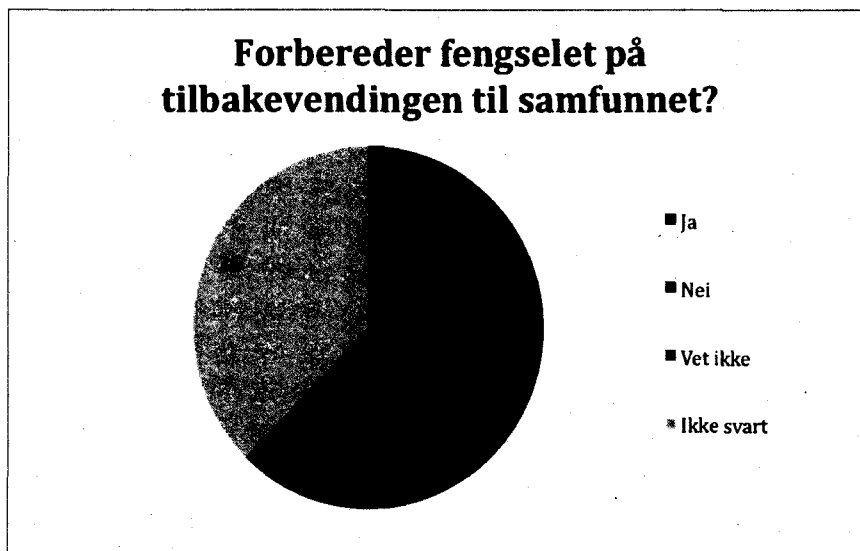
Kun 13 % av informantene (9 kvinner) oppga at fengselet på en god måte forberedte dem til en tilbakevending til samfunnet. To av de som svarte dette sonet i åpne institusjoner. En av dem hadde arbeid utenfor fengselet, noe som var grunnen til at hun følte tilbakevendingen til samfunnet var godt tilrettelagt fra fengselets side. En annen, som sonet i et mer lukket fengsel, uttrykte det slik: *"Gradvis utskrivning gjennom perm og frigang hjelper meg til å møte livet igjen etter endt soning"*. Denne kvinnens uttalelse er selve kjernen av hvordan fengselet bør tilrettelegge for tilbakevendingen til samfunnet. Det er innen norsk straffegjennomføring antatt at overgangen fra fengsel til frihet blir lettere jo mindre forskjell det er mellom livet innenfor og utenfor murene, desto lettere blir det for den innsatte å vende tilbake til samfunnet.

14.3.3 Visste ikke hvorvidt straffen hadde er rehabiliterende effekt

6 % av informantene (4 kvinner) visste ikke hvorvidt fengselet forberedte dem på tilbakevendingen til samfunnet. Dette skyltes at de ikke hadde sonet lenge nok til å se om dette var tilfelle.

14.3.4 Oversikt

Fig. 38: På hvilken måte forbereder fengselet deg på tilbakevendingen til samfunnet?

14.3.5 Erfaringer fra JURKs saksbehandling

Som fremhevet av en av informantene under punkt 13.3.1, er det ikke alltid at ansatte i fengsler som blir sykemeldt blir erstattet av vikarer. Dette er dessverre noe JURK har sett i vårt oppsøkende arbeid i fengsler; når noen som arbeider i fengselet med de innsattes velvære som helsetjenesten og sosialkuratorer, og disse blir sykemeldt, får de innsatte ofte ikke kontakt med denne typen personell. Dette ser man særlig med helsepersonell, men også med andre som skal se etter de innsattes rehabilitering. JURK har tidligere klaget på helsetjenester i fengsel som en følge av at man ikke skaffer vikarer etter at helsepersonell er blitt sykemeldt. At denne typen personell ikke blir erstattet er spesielt alvorlig for innsatte. Mange kvinner soner relativt korte dommer og som flere innsatte har nevnt, er det vanskelig å få satt i gang en rehabiliteringsprosess når essensielt personell for å få i gang denne prosessen mangler.

14.3.6 Plikten til å ivareta innsattes mulighet til rehabilitering og tilbakevending til samfunnet

En viktig del av straffen er at den bare skal være en frihetsberøvelse ved at den innsatte blir holdt mer eller mindre utenfor samfunnet for en gitt periode. Straffens karakter innebærer at har norsk straffegjennomføring en rekke plikter å ivareta, for eksempel en plikt til å forberede den innsatte til løslatelse etter straffegjennomføringsloven § 41. De sikkerhetsmessige vurderingene og hensynet til frihetsberøvelsen må veies opp mot hensynet til den innsattes rehabilitering. Dette er en vanskelig ballansegang, da fengselet både har ansvaret for å gjennomføre straffen, det vil si frihetsberøvelsen, og det å hjelpe den innsatte med å kunne tre ut av fengselsinstitusjonen og være en fullverdig samfunnsborger. Det er åpenbart at denne forberedelsen ikke kan skje uten en viss hjelp og støtte fra fengselets side. Flere undersøkelser, blant annet Drægebø(2006),^{xxv} har vist at effektiviteten av rehabiliteringen øker ved miljøarbeid. Dette understreker igjen viktigheten av denne typen arbeid for den enkelte innsattes rehabilitering.

14.3.7 Problemstillinger knyttet til utenlandske innsattes rehabiliteringsprosess

En annen utfordring er forberedelse til tilbakevendingen til samfunnet gjelder utenlandske innsatte. Denne gruppen innsatte skal ikke nødvendigvis tilbake til det norske samfunnet. Imidlertid skal de tilbake til ett samfunn, og det er nærliggende å anta at den forberedelsen som er nødvendig er noe av den samme som andre innsatte trenger for å komme tilbake til det norske samfunnet. Dette gjelder for eksempel utdanning og arbeidserfaring. Dette kom også til uttrykk i undersøkelsen. En av kvinnene JURK var i kontakt med i forbindelse med undersøkelsen fortalte at: *"I am not in my country now, so I don't really have this preparation time from prison. I do think it wil be hard to og back into normal society."* Undersøkelsen kan tyde på at denne gruppen i stor grad blir nedprioritert.

14.4 Tanker rundt løslatelsen

14.4.1 Svarprosent

Undersøkelsens siste spørsmål var hvilke tanker de innsatte hadde om livet etter endt soning. Dette var et åpent spørsmål, og svarprosenten var på 79 % (54 kvinner).

14.4.2 Ingen tanker rundt løslatelsen

5,8 % av informantene (4 kvinner) oppga at de ikke hadde noen tanker om livet etter soning. Dette skyldes at de hadde flere år igjen av soningen, og at de derfor ikke hadde tenkt mye på dette.

14.4.3 Hvor løslatelsen var assosiert med noe positivt

Svarene som ble gitt i undersøkelsen viser at de aller fleste var positive til livet etter løslatelse. 58 % av informantene (40 kvinner) oppga at de hadde positive tanker om livet etter soning. Flere oppga at grunnen til dette var at de gledet seg til å komme tilbake til familiene sine, jobben og det livet de hadde levd før soningen. En av kvinnene fortalte at *" jeg gleder meg til frihet og det å være sammen med mine 2 barn."* En annen sa at: *"I want to see my kids again and tell them how sorry I am for what I have done to them. I hope I can make it up ti them and start a nice life without doing crime"*. Flere uttrykte at de så på løslatelsen som en ny start og en mulighet til å begynne ett nytt og bedre liv. Dette var målet til en av kvinnene: *"Har innstilling til et liv uten rus – vil reve rusfri – selvstendig. Målet er å frigjøre seg fra offentlige etater og være et godt forbilde for barna."*

14.4.4 De som var negative til et liv etter løslatelse

Et mindretall på 16 % (11 kvinner) hadde negative tanker om livet etter endt soning. 2 av disse oppga at grunnen til at de var skeptiske til løslatelsen, var at de visste hvordan samfunnet så på en tidligere straffedømt. De hadde vært fengslet før, og hadde opplevd at selv om de hadde sonet sin straff, møtte de fordommer i arbeidsmarkedet og i sosiale sammenhenger. En fortalte at hun følte seg: *"stemplet. Føler ikke jeg har sonet straffen og kan begynne med blanke ark."* En annen fortalte at: *"er jo stemplet som kriminell resten av livet, så resten av verden vil jo alltid se på"*

meg med et skjevt blikk. Da hjelper det lite å ha gjort opp for seg. Dette var meget vanskelig å avfinne seg med de 3 første gangene jeg slapp ut, nå er det blitt en vane”.

Noen av de innsatte som oppga at de hadde negative tanker om løslatelsen, begrunnet dette med at de fryktet at de ikke kom til å klare tilbakevendingen til samfunnet. Dette handlet i stor grad om mangel på forberedelse til tilbakevendingen til samfunnet fra fengselets side. En av de innsatte uttrykte det slik: *”Redd for den indre ensomheten. Det å kunne trives i sitt eget selskap igjen etter så mange år i fengsel. Det har blitt veldig trygt for meg her inne. Får ta en dag av gangen, være her og nå, og sammen med psykiatrisk sykepleier (samtaler), skal det nok gå bra. Man må lære seg å leve med skammen og skyldfølelse for det man har gjort.”*

15. KILDEHENVISNINGER

ⁱ Sosialtjenesteloven § 11.

ⁱⁱ Utdanningsstatistikk SSB, Tabell 1: Personer over 16 år og over, etter utdanningsnivå, kjønn og bostedsfylke, 2010.

ⁱⁱⁱ Koch, Ida (1988): "Kvinder i fængsel" i: Kvinners skyld: en nordisk antologi i kriminologi. Cecilie Høugård og Annika Snare (red). Oslo: Institutt for kriminologi og strafferett. KS-Serien nr 2.

Thorsen, Lotte Rustad (2004): Feltarbeid i egen kultur: en innføring i kvalitativt orientert samfunnsforskning. Flekkefjord: SEEK.

Haugen, Marit (2006): Kvinner i menns fengsel, om kvinners soningsforhold i blandingsfengsel.

^{iv} Lise Lien, Terje Olsen (2008:5): "Like sikker som snø – arbeidskvalifisering som del av soning", Nordlandsforskning, NF rapport nr.6/2008.

^v Kriminalstatistikk SSB 2010, Tabell 43, Fengselsdommer, etter utmålt straff, kjønn og alder, 2010.

^{vi} Kriminalstatistikk SSB, Tabell 43, Fengselsdommer, etter utmålt straff, kjønn og alder, 2010.

^{vii} Staffegjennomføringsloven § 31 fjerde ledd.

^{viii} Straffegjennomføringsloven § 31 syvende ledd.

^{ix} Rundskriv om bruk av besøksleiligheten foreligger ikke.

x Juss-Buss 2003:74, jf.
<http://www.redcross.no/article.asp?articleID=10210&oppslag=>. Den som sitter i fengsel og vil ha mer informasjon om Norges Røde Kors Besøktjeneste, kan gi beskjed til presten, fengselsledelsen eller det øvrige personellet i fengselet.

^{xi} Utredning av 1994:57.

^{xii} St.meld. nr. 37 (2007-2008), punkt 11.5.2.

^{xiii} Dobash Russel P., Dobash, Emerson and Gutteridge, Sue (1986): "The Imprisonment of Women", Oxford, Blackwell.

Koch, Ida (1988): "Kvinder i fængsel" i: Kvinners skyld: en nordisk antologi i kriminologi. Cecilie Høugård og Annika Snare (red). Oslo: Institutt for kriminologi og strafferett. KS-serien nr. 2.

Brown, Beverly (1990): "Reassessing the critique of biologism" i *Feminist Perspectives in Criminology*. Loraine Gelstrophe & Allison Morris (red.) Philadelphia: Open University Press.

Vegheim, Berit (1997): "Kvinnens møte med straffeapparatet" Institutt for kriminologi og strafferett. K-serien nr. 1-95.

^{xiv} LDO, saksnummer: 06/33.

^{xv} LDO, saksnummer: 06/44.

^{xvi} Lise Lien, Terje Olsen (2008): "Like sikker som snø – arbeidskvalifisering som del av soning", Nordlandsforskning, NF rapport nr.6/2008.

^{xvii} Lien, Olsen (2008:20).

^{xviii} Lien, Olsen (2008:73).

^{xix} Lien, Olsen (2008:74-75).

^{xx} Rundskriv KSF 02/2002.

^{xxi} Rundskriv KSF 02/2002 punkt 5.

^{xxii} Lise Lien, Terje Olsen (2008:81): "Like sikker som snø – arbeidskvalifisering som del av soning", Nordlandsforskning, NF rapport nr.6/2008.

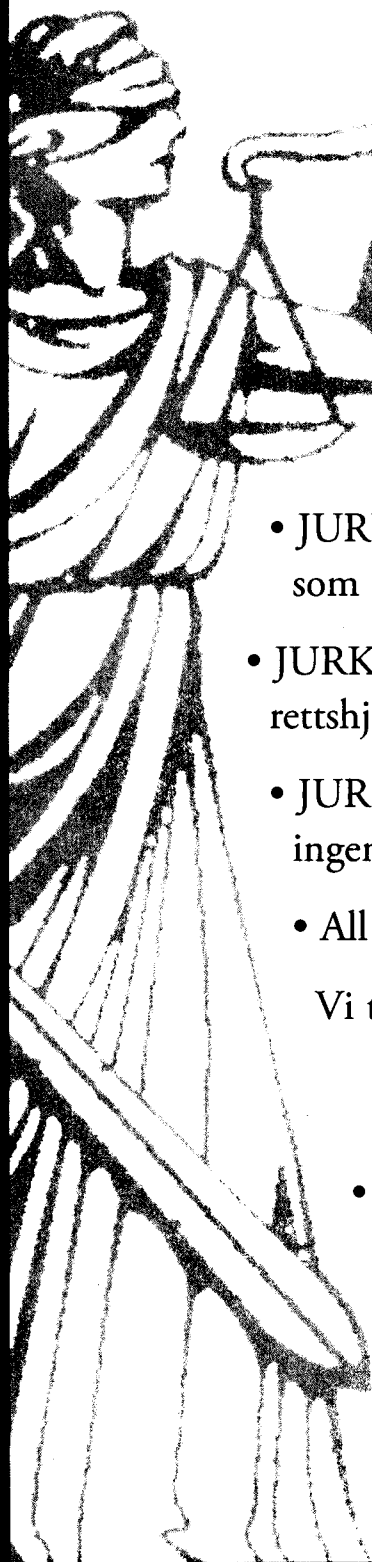
^{xxiii} Morash, Brynum og Koons (1998): "Women Offenders: Programming, Needs and Promising Approaches, Washington DC, National Institute and Justice.

Friested, Christine og Skog-Hansens, Inger Lise (2004): "Levekår blant innsatte. FAFO-rapport 420, Oslo.

Marie-Lisbet Amundsen (2008/2009): "Kvinnelige innsatte og sosial marginalisering".

^{xxiv} St.meld. nr. 37 (2007-2008), punkt 3.5.

^{xxv} Drægebø, H (2006): Miljøarbeid i fengsel, Oslo. KRUS.

Jurk

JURIDISK RÅDGIVNING
FOR KVINNER

GRATIS, JURIDISK RÅDGIVNING FOR KVINNER

- JURK er et uavhengig rettshjelps- og likestillingstiltak som arbeider for å bedre kvinners rettsstilling
- JURK drives av kvinnelige jusstudenter, og yter rettshjelp innen de fleste rettsområder
- JURK tilbyr hjelp til kvinner over hele landet, og har ingen inntektsgrenser
- All hjelp er gratis

Vi tar inn nye saker på telefon 22 84 29 50

– Mandager og tirsdager kl. 09.00 - 15.00

– Onsdager kl. 17.00 - 20.00

- Du kan også sende brev per post eller møte opp personlig i Arbinsgate 7, 0253 Oslo

Tider for personlig oppmøte:

– Tirsdager kl. 12.00 - 15.00

– Onsdager kl. 17.00 - 20.00

www.jurk.no